

Z P R Á V Y
JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ
PŘI ČSAV

ROČNÍK XXII

1-2

1 9 8 0

P R A H A

J E D N O T A   K L A S I C K Ý C H   F I L O L O G Ů

OBSAH - CONSPECTUS FASCICULI

ČLÁNKY - COMMENTATIONES

- Anežka VIDMANOVÁ: Ze středolatinšké světské poezie / De arte poetica a profanis auctoribus medii aevi culta 5
- Ivan HLAVÁČEK: Byl Václav IV. literárně činný ? / Studuerit-
ne litteris Wenceslaus IV, Bohemorum rex ? 30
- Eva STEHLÍKOVÁ: Karel Čapek aneb Krátkodobý poměr s antikou /
Quo modo Karel Čapek de antiquitate senserit. 35
- Stanislav SOUSEDÍK - Daniela HODROVÁ - Karel HUBKA: Hermés
Trismegistos, Poimandrés (úvod, překlad, poznámky) /
Hermes Trismegistos, Poimandres (praefatio, versio,
notae) 46

ZPRÁVY - RELATIONES

- Etela ŠIMOVIČOVÁ: Latinsko-slovenský slovník stredovekej
latinčiny 59
- Jan BURIAN: Hans-Georg Pflaum (1902 - 1979) 66
- Ladislav VIDMAN: Za Zdeňkem Vysokým (11.4.1903 - 4.10.1979). 69
- Bohumil Ryba zemřel 72
- Josef ŠMATLÁK: Z.K.Vysoký a JČF 73

REFERÁTY - CENSURAE LIBRORUM

- Jan Bouzek, Objevy ve Středomoří. Praha, Odeon 1979 (Jan
Bažant) 75
- Jan Pečírka a kolektiv, Dějiny pravěku a starověku I,II.
Praha, SPN 1979 (Josef Šmatlák) 78
- Kristiánova legenda, Život a umučení svatého Václava a jeho
báby svaté Ludmily. Vyd., přel. a pozn. Jaroslav Ludvíkovský.
Praha, Vyšehrad 1978 (Hjalmar Kopřiva) 82

Miloslav Okál, Život a dielo Martina Rakovského, I.diel. Martin, Matica slovenská 1979 (Daniel Škoviera)	84
Josef Hejnic, Latinská škola v Plzni a její postavení v Čechách (13.-18.století). Praha, Academia 1979 (Václav Bartůšek)	88

SPOLKOVÉ ZPRÁVY - VITA SOCIETATIS JKF

Zpráva o činnosti JKF za rok 1979 (Ladislav Vidman)	91
Zpráva o hospodaření JKF za rok 1979 (Bohumila Mouchová) ..	94
Dodatek ke Zprávě o hospodaření JKF za rok 1979 (Bohumila Mouchová)	95
Revizní zpráva o činnosti JKF za r.1979 (Růžena Dostálová - Dana Řezníčková)	96
Správa o činnosti Slovenskej jednoty klasických filológov pri SAV za rok 1979 (Daniel Škoviera)	97
Prednášky SJKF v r.1979 (Daniel Škoviera)	99

ZE STŘEDOLATINSKÉ SVĚTSKÉ POEZIE

Anežka Vidmanová (Praha)

Srovnáme-li středověké básnictví s jeho předchůdcem, antickou poezií řeckou a římskou, a s jeho následovníkem, renesanční poezií jednotlivých evropských národů, potýkáme se ustavičně s otázkou kontinuity a diskontinuity, univerzálnosti a národní specifčnosti.

Kontinuita je dána vzory tohoto básnictví, tj. poezií římskou, a jazykem největší větve této poezie, latinou. Je zvýrazněna i tím, že v zemích, jež patřily k římskému impériu, nejsme s to položit mezi antickou a středověkou literaturu hranici. Diskontinuita je především důsledkem toho, že na místo antického pohanství nastoupilo křesťanství. Středověcí autoři se už nespokojovali jen životem na tomto světě a nebyli zneklidňováni jen otázkami přítomnosti a minulosti, ale mysleli více na svůj posmrtný osud než na svůj život vezdejší. Netvořili už jen pro slávu svou, ale především pro slávu Boží. Diskontinuita je dána i přesunem kulturních center. Starověká města, v nichž se soustřeďoval literární život antiky, se rozpadla nebo ztratila na významu. Nová centra se vytvářela velice pomalu. Ve zmatecích, jež provázely konec říše západorímské, velice upadlo zemědělství, výroba i obchod. Pro společnost, která jen s námahou udržovala holý život, se stala většina kultury včetně básnictví postradatelným přepychem. Jen pozvolna, jak se v jednotlivých částech Evropy zruinované hospodářství pozvedalo, začínala vznikat nová kulturní centra. Nejrychleji se vytvářela nová střediska kultury na některých panovníkových dvorech, např. na dvoře Karla Velikého nebo německých Ottů. Tato centra měla rozhodující vliv na literární život své doby, měla však zpravidla krátké trvání. Úmrtí panovníka nebo jeho manželky přivedilo nejčastěji i zánik kulturního dění na příslušném dvoře. Delší životnost

mělo pěstování kultury, především literatury, v kláštorech, které navázaly na činnost Cassiodorova Vivaria a Benediktova Monte Cassina. Postupem doby k nim přibyla nová kulturní střediska okolo kostelů převážně katedrálních, občas však i jen farních, a posléze v pozdním středověku se kultura opět začala soustřeďovat ve městech.

Středověká literatura má univerzální charakter, přesto však má u jednotlivých evropských národů osobité rysy. Jakmile přestala působit nivelizační síla římského politického a vojenského zřízení, dostávala se v celku evropské literatury stále více ke slovu etnická různorodost evropských národů. Ta pak působila proti univerzálnosti, jejímž nositelem byla římská církev jako dědička římského impéria. Třebaže však během středověku přibývalo národních prvků v celku evropské literatury a třebaže se z ní postupně vydělovaly jednotlivé národní literatury, užívající již i národních jazyků, přece jen po celou dobu středověku zůstává ještě vůdčí úloha literatury středolatinšské, která byla srozumitelná téměř po celé Evropě. Ve středolatinšské literatuře vystupovaly problémy středověkého člověka nejzřetelněji a nejdříve; národní literatury většinou zpracovávaly a popularizovaly to, co se už prosadilo v literatuře středolatinšské.

Středověká literatura má časový rozsah zhruba tisíciletý. Je samozřejmé, že se v té době měnily nejen životní podmínky, ale že i básníci sledovali různé cíle. Přesto však řada znaků charakterizuje poezii po celé tisíciletí.

Nejzákladnějším rysem celé středověké poezie, a to jak středolatinšské, tak národních poezií, je tradičnost a univerzálnost. Po celé rozloze Evropy jižní, západní, střední a severní byly - zejména ve vrcholném a pozdním středověku - nejen velmi obdobné hospodářské podmínky a politické zřízení, ale působil tam vedle jednotné ideologie i totožný vzdělávací systém. Jen výjimečně dovedl básnit někdo, kdo neuměl číst a psát. Ten pak samozřejmě básnil ve svém rodném jazyce a nestaral se o předpisy poetik, byl nanejvýše poután orálními

zvyklostmi. Jeho dílo bylo součástí ústní slovesnosti, a proto je pro nás ztraceno. Z těchto básní známe pramálo. Takového původu je možná staročeská píseň Vele, vele, stojí dubec vprostřed dvora.^{1/} Známe z ní však jen tento první verš, a to jen díky tomu, že jej na přelomu 14. a 15. stol. citoval Jan z Holešova a Mistr Jan Hus jako doklad českého pohanství. Naproti tomu každý, jehož dílo je součástí písemnictví, ať už středolatinského nebo v národních jazycích, nemohl neumět latinsky. Už pouhé začátky čtení se učily na latinských žalmech, latinské byly i všechny učebnice. Latina byla ve středověku pro každého, i pro Itala, jazykem naučeným, pro nikoho nebyla už jazykem mateřským. Základní vyučovací metodou bylo memorování. Při drahotě knih a malém prostoru tabulek a při cizosti vyučovacího jazyka bylo zkrátka nutné se učit vše z paměti a pamatovat si to. A protože se lépe pamatují verše než próza, byla většina středověkých učebnic veršovaná. Podle těchto učebnic se učilo ve všech zemích, jež dosud užívají latinky a jež patřily pod svrchovanost římského papeže. Středověké vyučování bylo zcela v rukou církve a sloužilo především výchově budoucích duchovních, byť i někteří z žáků nakonec buď z vlastní vůle, nebo vinou okolností nedošli církevních svěcení, nebo po vystudování působili místo v církevním aparátě v královských nebo později v městských kancelářích. Žáci každé vyšší školy byli z nejrůznějších koutů Evropy a pocházeli z různého sociálního prostředí. Společné vzdělání tyto rozdílly do značné míry vyrovnávalo. Proto neznámý autor tzv. Řádu vagantů právem veršoval:^{2/}

Cum "In orbem universum" decantatur "ite",
Sacerdotes ambulans, currunt cenobite,
Et ab evangelio iam surgunt levite,
Sectam nostram subeunt, que salus est vite.

Nos misericordie nunc sumus auctores,
Quia nos recipimus magnos et minores;

Divites recipimus et pauperiores,
Quos devoti monachi mittunt extra fores.

Monaohum recipimus oum rasa corona,
Et si venit presbyter cum sua matrona,
Magistrum oum pueris, clerum cum persona,
Scolarem libentius teotum veste bona.

Marchiones, Bawari, Saxones, Australes,
Quotquot estis, nobiles, vos precor sodales,
Auribus percipite novas decretales:
Quod avari pereant et non liberales.

Secta nostra recipit iustos et iniustos,
Claudos atque debiles, fortes et robustos,
Florentes etatibus, senio onustos,
Frigidos et Veneris ignibus combustos.

Bellosos, pacificos, mites et insanos,
Bemos, Teutonicos, Sclavos et Romanos,
Stature mediocres, gigantes et gnanos,
In personis humiles et e contra vanos.

Bylo-li základem výuky memorování a byly-li učebnice veršované, pak se naučil veršovat každý žák tím spíše, že se ve výuce, jak ji máme zachycenu v rukopisných komentářích, věnovalo stylistickým a veršovaným stránkám učebnic nejvíce pozornosti. Žáci si pamatovali jednotlivé verše, poloverše a obraty a často je pak uplatňovali ve své vlastní tvorbě. Tak i netvůrčí klerik dokázal ze zapamatovaných obratů jakés takés verše stvořit a umět veršovat bylo takřka synonymem k umění číst a psát. Samozřejmě nebyl každý středolatinšký veršotepec opravdu básníkem a tak nejspíše právem si naříkala ve 12. stol. Hildegardis z Bingen nad úpadkem básnictví:^{3/}

Nox erat et toto fulgebant sidera celo;
Cogebat saevus cuncta silere topor.
Visio talis erat: lustrabam florida prata
Nescio si solus, sed puto solus eram.
Rivulus ex illo fluitans leve murmur agendo
Perspicuis vivus luxuriabat aquis.
Sum super hunc fontem sedeo mirorque, quis esset,
Qui pratum, latices et nemus incoleret,
Protinus accessit Phebus, Phebumque secuntur
Consona cantantes carmina Pierides.
Utque suum tenuit dulcis modulatio finem
Et Muse modulas deposuere liras,
Astitit ipse mihi, decus atque potentia vatum,
Phebus et attonitum vocibus his refovet:
Ne timeas, iuvenis, nec sim tibi causa timoris,
Sed magis ausculata, que tibi verba fero.
Miror ego nimium, miratur et ista sororum
Turba sonora, meo que favet imperio,
Quod nimis audacter, audacter et absque pudore
Iura poetarum quilibet aggreditur.
Quivis nempe rudis, expers cuiuslibet artis,
Si potuit metro iungere verba duo,
Protinus usurpat nomen vultumque poete,
Se iam Nasonem Virgiliumque putat.
Est, mihi crede, pudor, pudor est, quia dedecus
ingens,
Quod penetrat castra vulgus inerme mea;
Et doleo, dum sic video me ludificari,
Omnibus et rudibus nomina tanta dari.

Základem středověké literární tvorby, a to jak básnické, tak prozaické, byla imitatio et aemulatio - napodobování a soupeření. Poetiky, jichž vzniklo ve 12. a 13. stol. několik, nevedly básníky k tomu, aby svou látku hledali v životě, ale učily je vyhledat ji v literatuře, především v latinské literatuře

antické a v té literatuře středolatinšké, která pro své obsahové nebo formální kvality byla povýšena na vzor. Takovémuto hledání tématu a užívání starých vzorů je věnován čtvrtý oddíl nejstarší středověké poetiky *Ars versificatoria*.^{4/} Napsal ji v Tours kolem r. 1150 Matthaëus Vindocinensis. V její první části probírá umělecký popis a správné užívání atributů, ve druhé formy slov a ve třetí výrazové prostředky, především básnické ozdoby. Ty se téměř úplně shodují s dnešními, jen bývají označeny někdy jiným termínem a v jejich užívání se zanedbává míra. O málo později napsal další poetiku Godefridus de Vino Salvo a nazval ji v protikladu k poetice Horatiově *Poetria nova*.^{5/} Jiná *Ars poetica* se zachovala v rukopise svatoomeřském. Její neznámý autor shrnul základní poučení do těchto veršů:^{6/}

Perlegat auctores varios, legat et poetriam,
rhetoricos flores cupiens et scire sophiam;
nam servare monet unum stilum poetria;
hoc sibi proponet, fruitur quicumque sophia.
quisquis predictum iussum complere valebit,
illius dictum vitio, non laude carebit.

Kolem poloviny 13. stol. napsal Jan z Garlandie didaktickou báseň *Poetria de arte prosaica, metrica et rhytmica*,^{7/} přibližně v téže době složil svou velice rozšířenou poetiku učitel školy při dómu v Brémách Eberhard. Nešetřil v ní alegoriemi ani nářky nad posláním učitele, a proto se nazývá *Laborintus sive De miseris rectorum scholarum*.^{8/} Středolatinšských poetik bylo samozřejmě napsáno více. Souvisely na jedné straně s různými učebnicemi stylu a epistolografie, jež se zpravidla nazývaly *Ars diotaminis*, na druhé straně s gramatikami. Z poetik se žáci učili, pro jakou látku se hodí nízký styl - *humilis*, pro jakou vážný - *gravis*, pro jakou střední - *mediocris*. Volba stylu byla dána obsahem básně, kterou chtěl básník složit, případně jejím adresátem. Zvolený styl pak ovlivňoval výběr slov, básnických ozdob a veršované formy. Např. epos, v němž se opěvovaly činy vládců a hrdinů minuo-

losti nebo současnosti, nesměl být napsán jiným veršem než hexametrem a jeho styl musel být gravis. V jiných kapitolách poetik se žáci učili, kterými stylistickými prostředky je možno téma převzaté od vzoru obohatit nebo naopak zkrátit, a tak novým přepracováním vyniknout nad původního autora. Zároveň se středověkými poetikami studovali žáci i poetiky antické, především Rhetoriku ad Herennium, která byla označována jménem Tullius, protože za jejího autora byl pokládán Cicero, a Horatiův básnický list De arte poetica ad Pisones, označovaný jako Poetria nebo Poetria vetus. Oba tyto antické spisy byly vzorem a vydatným pramenem pro Matouše z Vendôme i pro ostatní autory poetik. Žádný z nich však nenapsal ani slůvka o tom, že básník má cítit k tvorbě vnitřní povolání a puzení. Ve středověku veršovala především hlava a ne srdce. Napodobovat a soutěžit mohl každý, byť ne každý s úspěchem. Vzory, jež se napodobovaly, se poněkud střídaly, stále to však byli především antiqui, teprve od 11. stol. k nim přibývali moderni. Nikdy však nebyl napodobován současník, neboť ten nebyl autoritou. Jako ke vzoru se bylo možno hlásit jen k autoru mrtvému. Největší snahou básníků bylo prokázat formální mistrovství. Užívalo se všech antických meter od hexametru a elegického disticha po sapphickou strofu. V soutěži s antickými vzory a ve snaze je překonat si středolatinští básníci nejoblíbenější antické i středověké metrum, hexametru, ještě stížili tím, že rýmovali poslední slabiku hexametru s poslední slabikou před ózúrou. To jsou tzv. versus leonini. Psaly se také hexametri caudati, u nichž se rýmují poslední slabiky v celé řadě veršů. Jinou středověkou odrůdou hexametru byly versus rapportati, tj. dvojverší, v němž první verš obsahuje např. samá substantiva, druhý slovesa, a vnímat je třeba oba verše současně, neboť sloveso ve druhém verši patří k tomu substantivu, které je v prvním verši napsáno nad ním. Antická metra byla časoměrná. Avšak ještě v antice, jakmile se začalo užívat latiny v celém rozsáhlém impériu, se začalo ztrácet bezpečné vědomí o tom, která slabika je přirozeně dlouhá. Tato rozkolísanost přirozených latin-

ských délek ovlivnila přejatá časoměrná metra a vyústila ve středověku v tzv. zdánlivou prozódii. V ní se dodržovaly poziční délky, na délky přirozené se dbalo více méně náhodou. Středověký básník slabiky do stop neměřil, ale počítal. Jeho hexametr už není časoměrný šestistopý verš daktylotrochejský, ale je to smíšený časoměrně-přízvučný verš o 13-17 slabikách se šesti ikty. Který básník měl citlivé ucho a dobrou paměť, pamatoval si lépe metrickou podobu slov v antických vzorech a psal pak lepší verše, kdo měl horší sluch a paměť, psal verše, jež budoucnost označila jako barbarské. Kromě meter původně časoměrných užívali středověcí básníci i veršů rytmických, organizovaných přízvuky a slabikami. Byly vesměs rýmovány a spojovaly se do nejrůznějších strof. Nazývají se ricmi a byly oblíbeny jak v poezii středolatinšské, tak v básnictvích národních. Někdy dokonce spojili básníci versus a ricmi v jeden útvar, např. v tzv. vagantské strofě s autoritou. V ní závěrečný verš každé strofy tvoří metrický citát z autority. Podle jeho posledního slova se rýmují předcházející tři přízvučné třináctislabičné verše. Touto strofou napsal např. Gualter Castellionský svou Satiru proti římské kurii. V třetí strofě od konce užil jako autority Claudia Claudiana, De quarto consulatu v.305, v druhé Juvenála VII 81, v poslední zkombinoval do verše autority části verše 140 a 137 z II. knihy Ovidiových Metamorfóz:^{9/}

Adde quod superbia sequitur doctores:
inflat i scientia respuunt minores;
ergo sic impletum est quod dicunt doctores;
inquinat egregios adiuncta superbia mores.

Sit pauper de nobili genere gigantum,
sciat quantum currat sol et Saturnus quantum,
per se solus habeat totum fame cantum:
gloria quantalibet quid erit si gloria tantum?

Audi, qui de Socrate disputas et scribis:
miser, vaca potius potibus et cibis;
quod si dives fieri noles vel nequibis,
inter utrumque tene, medio tutissimus ibis.

Napodobování a stálé předělávání vzorů je příčinou, že se středolatinické básnictví stejně jako celá středolatinická literatura jeví jako literatura bez autorů a generací. Nejsou v ní ani generační vlny, ani generační spory a většinu autorů ani neznáme jménem. Středověký básník se snažil zcela zmizet ve svém díle, nezajímal se o jednotlivce, byť by to byl on sám, ale o typy. Ještě tak v duchovní lyrice se spíše ozve tón osobní zbožnosti autorovy, ve světské poezii jen zcela výjimečně vyjadřoval básník stav svého nitra nebo své vlastní názory nebo osudy. I tam, kde básník píše v první osobě singuláru, se řídil více tím, co bylo v daném žánru zvykem, než že by vypovídal o sobě. Je to jen naše iluze čerpaná z moderní poezie, věřili v upřímnost básnických výlevů např. vagantské poezie nebo minnesangu. Jistě podnětem k některé básni byla osobní spoluúčast autorova - vždyť jinak by se z těchto veršů nemohla vyvinout evropská lyrika -, věřit však každému vyznání lásky by bylo pošetilé už proto, že opěvovanou bytostí nikdy nesměla být dívka, vždy to musela být vdaná paní a často to byla manželka básníkovy chleboďárce. Třebaže my vnímáme Petrarcovy sonety Lauře jako výraz jeho milostného okouzlení, současníky více zajímalo, jak Petrarca dokázal užít v národním jazyce módních prvků, jež byly pro tento žánr předepsány, a více si cenili jejich formy než citu. Ten nebyl ani nutný, ani žádoucí. Petrarca nebyl korunován za své sonety Lauře, ale za své latinské didaktické básně.

Středověký názor na člověka, který sám o sobě není ničím a určité hodnoty nabývá až jako člen nějakého kolektivu, který má přesně vymezené místo ve společenské hierarchii, nepřál osobní lyrice ani epice, jejíž hrdinou by byl autor sám. Předností středověkého klerika a tedy i každého básníka, byla humilitas, kterou můžeme překládat nejen jako skromnost, ale i ja-

ko poníženost. Proto téměř každý autor v úvodě nebo v závěru básně připomíná a omlouvá svou nedostatečnost, podobně jako to udělal Jindřich v úvodu ke Kronice kláštera Žďárského:^{10/}

Anno, quo Dominus est incarnatus, in ipso
milleno nec non trecenteno subeunte
Heinrici modici modicus fit prologus iste
ad monachos in Sar maiores atque minores,
ad iuvenes et grandevos, pueros et adultos,
quomodo fundatus inprimis sit locus iste.
Hinc rogo te, lector, non inspice simplicitatem
metri, sed sensus adtendas integritatem.
Quamvis sit stilus simplex et rudibus aptus,
sunt tamen hec verba mea vera, fide quoque digna.

Ostatně není divu, že většina středověkých básníků nebyla právě sebevědomá. Byli to většinou mniši, učitelé a služebníci pánů. Za postavení ve společnosti neděkovali svému básnickému výkonu, ale tomu, čím byli kromě toho, že byli básníky. Ti pak, kdo skládali písně a básně v národních jazycích, bývali často kladeni na roveň tulákům a byli řazeni až pod nejnižší stupeň středověké společnosti. Mezi středověkými básníky, kteří nejsou pro nás pouhým křestním jménem, je sice dosti lidí vyššího společenského postavení, přesto však představují jen nepatrné procento v mase anonymních básníků, u nichž neznáme ani křestní jméno. Nadto i společensky důležité básníky vedla tradice žánru k tomu, že se připodobňovali svým společensky méně významným vzorům. Tak např. Walter Map, žijící v druhé polovině 12. stol., byl kancléřem lincolnským a arciděkanem oxfordským, o generaci starší Gualter Castellionský, autor citované vagantské strofy, působil na dvoře francouzského krále Jindřicha II. Oba se však ve svých vagantských básních stylizovali do podoby žáků darebáků, neboť tak tomu chtěla tradice žánru. Autor vagantské poezie se musel jevit jako dareba, ochlasta, frejír a žebrák, neboť takovou náplň dali svým básním Hugo

z Orléans a neznámý básník na dvoře kolínského arcibiskupa, kteří tento žánr vytvořili a kteří pro svou výbornost dostali přídomek Primas - Nejvznešenější a Archipoeta - Arcibásník. Nebylo-li v tradici žánru, kde by básník své jméno uvedl, musel je zamlčet. Proto víme, že Gualter Castellionský je autorem Alexandreidy, neboť v eposu mohl básník své jméno uvést nebo tak za něho učinili jeho komentátoři, nevíme však přesně, které žakovské básně jsou jeho výtvozem. Středověk neznal autorské právo. Básník psal buď pro svůj klášter, nebo pro svou školu, kde ho všichni znali, a rozšiřování jeho básní bylo už věcí jeho čtenářů, nebo psal pro pána, v jehož službách byl a na jehož vůli pak záleželo rozšíření básně. V tomto případě bylo nutné uvést jméno pána, nikoliv své vlastní. Rozdíl mezi skromným postavením básníka a důležitostí jeho pána vystihl Archipoeta ve své Zpovědi:^{11/}

Aestuans intrinsecus ira vehementi
in amaritudine loquor meae menti.
factus de materia levis elementi
folio sum similis, de quo ludunt venti.

Electe Coloniae, parce poenitenti,
fac misericordiam veniam petenti,
et da poenitentiam culpam confitenti:
feram quicquid iusseris animo libenti.

Výrazem electe Coloniae, tj. kurfiřte kolínský, je míněn kolínský arcibiskup Reinald z Dasselu, kancléř císaře Fridricha Barbarossy, který byl Archipoetovým mecenášem v letech 1159-1165. Ještě více vyniká služebnost básníka v úvodu k eposu o pěti knihách, který složil na konci 11. stol. Vilém z Apulie na přání papeže Urbana II. o činech Roberta Guiscarda:^{12/}

Gesta ducum veterum veteres cecinere poetae;
aggrediar vates novus edere gesta novorum:
dicere fert animus quo gens Normannica ductu
venerit Italiam; fuerit quae causa morandi,
quosve secuta duces Latii sit adepta triumphum;
parce tuo vati pro viribus alta canenti,
clara, Rogere, ducis Rodberti dignaque proles,
imperio cuius parere parata voluntas
me facit audacem: quia vires, quas labor artis
ingeniumque negat, devotio pura ministrat.
et Patris Urbani reverenda petitio segnem
esse vetat: quia plus timeo peccare negando
tanti pontificis quam iussa benigna sequendo.

Tento Vilémův úvod je plný antických reminiscencí. Ve 3. verši zaznívá začátek Ovidiových Proměn, ve v. 6 slyšíme jeho Parce pater virgis, celý Vilémův epos je napodobením Vergiliovy Aeneidy. Užívat obrátů římských básníků a napodobovat je nebyl ve středověku plagiát, naopak to bylo svědectvím autorova mistrovství. Kdo by žádnou antickou reminiscenci do své básně nevpřel, označil by se sám za nevzdělance a nebyl by ani za básníka pokládán. I když se např. Gilbert ve 12. stol. vyhnul ve své básni De superfluitate clericorum obligátní autoritě této aetas Ovidiana, zaštitil se zato Juvenálem. Juvenálovo (I,1,79) "Si natura negat, facit indignatio versum" se u něho vtělilo do těchto veršů.^{13/}

Ad scribendum equidem hebes et piger sum,
sed cum vulgus videam vitiis immersum
clerumque conspiciam undique perversum,
si natura denegat, facit ira versum.

Antické vzory mohou také za to, že se středověcí básníci často schovávali za Múzy. Už jsme to viděli u Hildegardy z Bingen, která své znepokojení nad úpadkem básnictví vložila

do úst Apollóna, provázeného Múzami. Středolatinický básník se totiž jen zcela výjimečně cítil sám tvůrcem, zpravidla se pokládal za prostředníka, který toliko zapisuje cizí poselství, který je rukou, již vede někdo jiný. Během středověkého tisíciletí se ti, kdo básníkovu ruku vedli, střídali. V prvních středověkých staletích, kdy pohanství zůstávalo v povědomí jako protivník nedávno přemožený, odmítali básníci jakýkoli podíl Múz na své tvorbě a hledali za ně náhradu, která by byla v souladu s jejich křesťanstvím.^{14/} Tak Paulinus z Noly na přelomu 4. a 5. století výslovně protestoval proti antickým Múzám a vytvořil vlastní christologickou inspirační teorii: básnická tvorba je podle něho inspirována Kristem jakožto světovým hudebníkem. Aldhelm z Malmesbury se v polovině 7. stol. cítil inspirován Tvůrcem veškerenstva, tedy Bohem. Jakmile však karolinská renesance znovu obrátila pozornost básníků k antické literatuře a jakmile už nebylo třeba se bát pohanství, začali autoři opět očekávat inspiraci od Múz. Tak Sedulius Scottus uprostřed 9. stol. žádal sice ve svém Carmen paschale o přispění Ducha svatého a prosil je, aby ho zkropil vodou z Jordánu, která mu měla zřejmě nahradit kastilský pramen Múz, ve své Apologii se však hlásil jak k Bohu, Kristu a Panně Marii, tak i k Múzám:^{15/}

Aut lego aut scribo, doceo scrutorve sophiam:
obsecro celsithronum nocte dieque meum.
vescor, poto libens, rithmizans invoco Musas,
dormisco stertens: oro deum vigilans.
conscia mens scelerum deflet peccamina vitae;
parcite vos misero, Christe, Marie, viro.

V téže době už mluvil Walahfrid Strabo ve své básni Insula felix o Múze jako o své sestře.^{16/} Antická božstva a Múzy především se staly mytologickým aparátem a součástí literární tradice, neohrožovaly už básníkovu křesťanství. Proto i školní báseň, určená pro výuku mládeže, se bez rozpaků vydávala za dí-

lo Múz. Je to Radium doctrina z přelomu 12. a 13. stol., jejíž neznámý autor se stylizoval do role pouhého opisovače toho, co složily Múzy:^{17/}

Euterpe, Clio, Melpomene, Polymnia primum
conposuere librum metra ferendo michi.
ast operis reliquum reliquis liquere Camenis.
hiis placuit, michi non displicuisse potest.
Calliope suscepit opus, que maior in hiis est,
quattuor et reliquis precipit, ut veniant.
prima Thalia venit tabulas gestando sinistra
atque stilum dextra - res michi grata satis.
hinc fuit extimplo scribendi iussa potestas,
sed dictare aliis carmina cura fuit.
Tersicore Uranie venit manum ecce tenendo,
quas Erato sequitur, Musa iocosa satis.
considerare simul. sumpto quoque dogmate dictant
atque: "Liber", dicunt, "iste secundus erit".

Scripserat et totas inpleverat Musa tabellas;
si foret ulla vacans, carmina plura forent.
tunc alias poscit, prohibet sed Caliopea,
cuius ad imperium queque Camena favet.
iussa Thalia dedit tabulas michi, grata Camena,
addidit: "hec scribas." edere iussa paro.
"scribe," recedentes dixerunt quinque Camene,
"nos iterum revoces, si tibi prebet opus."
et tunc eximias referens pro munera grates
urbis ego, nemoris hec loca grata petunt.

Jiná školní báseň, jen asi o třicet let starší, Doctrina-
le Alexandra de Villa Dei, kterou zpravidla probírali žáci
brzy po Radium doctrina, je opět uzavřena poděkováním Bohu,
Kristu a Duchu svatému a zároveň vyznáním víry:^{18/}

Doctrinale Dei virtute iuvante peregi.
grates reddo tibi, genitor Deus, et tibi, Christe,
nate Dei Deus, atque tibi, Deus Halitus alme,
quos tres personas in idem credo Deitatis.

Postupně docházelo ke stále většímu prolínání literární tradice, představované v tomto případě Múzami, a žitého křesťanství. A tak se někdy až zdá, že si básník nebyl s to vybrat, komu by měl za inspiraci k dílu poděkovat, a proto že raději vyjmenoval všechny, kdo jako pomocníci přicházeli v úvahu. Tak to udělal např. latinsko-italský básník Bonvesin da Riva, který v posledním desetiletí 13. stol. prosil na začátku své básně Vita scolastica o pomoc Ježíše Krista, v jejím závěru poděkoval Múze, Ježíši i Bohu a nezapomněl ani na svůj vlastní podíl:^{19/}

Criste, veni remoque tuo succurre benignus,
transfretet ad portus navis ut ista suos.

Nostre nunc claudat discrecio limina Muse.
omne, quod est nimium, tedia ferre solet.
iste liber merito sit Vita scolastica dictus.
sit Iesu Cristo gloria, laus et honor.
Hec Bonvicinus de Ripa, noscere lector
si vis, composuit carmina dante Deo.

Podobně jako Bonvesin si vedl v celku svého díla Dante.^{20/} V latinském traktátu De monarchia se cítil jako Augustinus v De civitate Dei povolán ke svému dílu Bohem, jeho dílo De vulgari eloquentia inspirovalo Slovo, tj. Ježíš Kristus, v Božské komedii mu byl vůdcem Vergilius, Múzy i jeho vlastní génius. V této souvislosti není bez zajímavosti Petrarcova úvaha o tom, že poezie není s teologií v rozporu, ale že teologie je vlastně poezie, jejímž autorem je Bůh.^{21/}

Středověký básník jen výjimečně psal básně z vlastní vů-

le - či spíše dbal na to, aby se zdálo, že píše na cizí popud. "Utilitas iuvenum me compulit edere metrum", tak začal Klaret svůj Vokabulář.^{22/} Pro mnichy, jak na to výslovně upozorňuje úvod, psal Jindřich svou Cronica domus Sarensis. Theodoricus de S. Trond by nez básnil Sollinova Collectanea, kdyby ho k tomu nedonutil jeho přítel Štěpán. Proto na Štěpánově schválení záležití, bude-li dílo zničeno nebo vydáno, to je dáno ke čtení a opisování druhým.^{23/}

Istud opus vel aquis volui vel tradere flammis,
si non hoc Stepanus noster prohiberet amicus,
qui me corripuit: "labor hic, labor est meus" inquit
"et quod commeruit cur perditur? ergo peribit?
non: ego corripiam." "nil est mihi carius" inquam.
"si mea scripta legas, aliis autentica reddas."

Předepsaná skromnost a poníženost vedla středověké básníky k tomu, že nechávali o svém díle rozhodovat přátele, kolegy nebo nadřízené. Tak např. Godfrid z Viterba uzavřel ve 12.stol. svou filozoficko-historickou práci Pantheon, psanou prosimetrem, touto omluvou:^{24/}

O vos qui me legitis, viri literati,
super hoc volumine iudices vocati,
si non satis fuerint versus elimati,
indulgere competit mee parvitati.

est enim huius operis tanta magnitudo,
quo omnes ystorias et cronica includo,
ut, dum per hoc pelagus iugiter insudo,
cadat ab ingenio mentis habitudo.

invoco scholasticos, supplico discretis,
parvus in philosophis, minor in profetis:
pauca de celestibus didici secretis;

si quo minus dixerō, parcere debetis.

Avšak nejen ostatní, i básník sám posuzoval své dílo. A jako se dodnes děje každému tvůrci, že se dívá kriticky na to, co udělal, vedlo se tak i středověkým básníkům. Tak si např. stěžoval Marobudus Redonensis:^{25/}

Quae iuvenis scripsi, senior dum plura retracto,
Penitet, et quaedam vel scripta vel edita nollem,
Tum quia materies inhonesta levisque videtur,
Tum quia dicendi potuit modus aptior esse.
Unde nec inventu pretiosa, nec arte loquendi,
Vel delenda cito, vel non edenda fuissent.
Sed quia missa semel vox irrevocabilis exit,
Erroremque nefas est emendare priorem,
Restat ut in reliquum iam cautior esse laborem,
Ne quid inornate, vel ne quid inutile promam.

Nam lex scribendi recte tria postulat - ut sit
Perspicuum, vitioque carnes, ac schemate vernans.
Quod si consequitur, fit dulcis et utilis idem,
Et retinere potest animos auresque legentum.
Hoc genus ergo mihi posthac propono sequendum,
In quo plus laudis reor et minus esse laboris.

Nedostatek uznání i ve středověku básníka pálil, takže měl chuť všeho nechat, jako např. v první polovině 12. stol. Petrus Pictor v básni Cur ultra studeam:^{26/}

Penitet esse probum me, penitet esse poetam,
qui nunquam duco noctemve diemve quietam.
nocte vigil tota non cesso versificari,
pingo die tota cupioque deos operari.
sed pereant versus! pereant simulachra deorum!
nil mihi quidpe boni confert ornatus eorum.

nam mihi quid prosunt versusque stilusque tabella
pro quibus in studiis sum passus dura flagella?
si modo Virgilii vel colloquar ore Catonis,
aut si rethoricam magni teneam Ciceronis,
non tamen iste labor plus confert utilitatis,
quam si forte vomam sermones rusticitatis.
carmina sepe dedi prelati ecclesiarum,
ut mihi conpluerent de turba divitiarum;
sed pro carminibus data verba parum valere.
ista quidem merces, merces est ista laboris,
quem faciunt seni mihi versus omnibus horis.
si quis in incudi me reddere possit eorum,
qui relegant nummos et libras denariorum,
me iam monetam facerem meliore moneta;
mallet nummicola fieri quam Maro poeta.
nam si pontefici cuivis cantet ioculator,
inde bonos versus legat illi versificator,
quem **magis** exaudit vel quem plus diligit horum?
illum - non mirum - quem turba probat fautorum.
qui miser esse cupit vel qui cupit infamari,
libros quosque legat, bene discit versificari.
at qui vult fieri felix nummisque preesse,
dormiat et minimum studeat, discat piger esse.

Projevy skromnosti, zamlčování vlastního jména ani takové-
to trpké verše však nikterak neznamenají, že by básníci nebyli
na své dílo hrdi. Svého básnění si vážili už proto, že to byla
práce duševní. Jako všichni středověcí lidé opovrhovali těles-
nou práci a souhlasili s Alcuinem:^{27/}

Est opus egregium sacros iam scribere libros,
Nec mercede sua scriptor et ipse caret.
Fodere quam vites melius est scribere libros,
Ille suo ventri serviet, iste animae.

Těžko také mohli myslet svou pokoru upřímně, četli-li opětovně jako svůj vzor Horatiovu ódu III 30 s jeho "Exegi monumentum aere perennius" i Ovidiovo "Iam opus exegi" v epilogu Metamorfóz. Byli si vědomi toho, že svou literární činností si opatřují nesmrtelnost, jak to napsal Abélard svému synovi Astrolabiovi:^{28/}

Scribere, scire stude, simul ac dictare labora;
his sine secretum nullus habere potest.
quod loqueris transit, nec plus est labile quicquam,
quod vero scribis te pereunte manet.
qui pereunt in se vivunt per scripta poetae;
quam natura negat vita per ista manet.
per famam vivit defuncto corpore doctus,
et plus natura philosophia potest;
quique fere nullum viventes nomen habebant
postea de scriptis obtinere suis.

Slavné jméno, získané výborným dílem, bylo metou, která zářila básníkovi v jeho poníženosti. Nemohlo být pro něho většího vyznamenání, když dostal antonomasticky jméno podle svého spisu. Takového vyznamenání se dostalo např. Eberhardovi z Béthune. Zveršoval koncem 12. stol. latinskou gramatiku a vysvětloval v ní nejužívanější řecká slova. Proto ji nazval Grecismus.^{29/} Četla se hodně po celé Evropě, a tak její autor dostal podle ní jméno Grecista, jež ve středověkých spisech téměř úplně zatlačilo jeho vlastní jméno. Podobně se náš Klaret nazval podle svého latinsko-českého slovníku Bohemarius.

Za všechny autory vyjádřil tuto moc dobrého spisu Abélard, když napsal:^{30/}

Auctori nomen dant bene dicta suo.

Později se dokonce přikládala pěstování literatury moc nobilitační. Neznámý autor básně De utilitate studiorum napsal vý-

Litera te faciet genere preclarum.

V raném a vrcholném středověku uvedl básník své jméno u básně jen výjimečně a jen u některých žánrů. V pozdním středověku jmen básníků v jejich básních přibývá, i když se jen málokterý odvážil vložit své jméno v plném znění do veršů, jako to udělal Bonvesin v závěru své Vita scolastica. Častěji skryl autor své jméno do hádanky, zároveň však dal čtenářům návod, jak je mají nalézt. Tak např. Hugo z Trimberku, který žil asi v letech 1230-1313 a nazýval se podle svého rodiště Hugo de Verna, zakončil svou báseň Laurea sanctorum takto:^{32/}

Rector quisque eris, si forsan discere queris,
 finis adest. Liber, Sanctorum laurea dici
 qui debet rite, dic nobis: "Criste, venite."
 Auctoris nomen pete, quod Deus det sibi omen,
 et lege, quod sequitur, quia velatum reperitur.
 Versibus in ternis operis fit postea finis.
 Ultima sit prima, sit quarta vocalis et yma
 quintaque mutarum medium conservet earum.
 Quis natu fuerit idem si quis modo querit
 scireque dignatur, hic prompcius expediatur.
 Ipse Dei verna de villa nomine Verna
 Francorum natus in Pannenberkque moratus
 hoc ibi dictavit fidos sociosque rogavit
 aspera planare nebulosaque clarificare.
 Si qua chymerine sedeant aut asinine,
 non defendantur, sed penitus eiciantur.
 Illa, que ponantur, que congrua plus videantur,
 o socii digni verbis factisque benigni,
 si sim fortassis verborum pondere mersus,
 nempe caballino quasi nunsquam fonte respersus,
 vos male carnatos incudi reddite versus.

Podobně se o označení svého autorství postaral Klaret, když před poslední strofu svého Enigmaticu zařadil trojverší, v němž ukryl svůj pseudonym. První písmena slov v prvních dvou verších spolu s posledními dvěma slovy dávají větu "Claretus doctor est hic" a pro jistotu se toto jméno opakuje ještě nezastřeně ve verši třetím:^{33/}

Cum Lavat Alta Ratis Estum, Tuns Unde Sciatis
Dans Omen Carpit, Tangens Omnes Rapit, EST HIC.
Litera sic sumpta Claretum dat fore prima.

Klaret působil uprostřed 14. stol., kdy se v Itálii už téměř půl století ucházeli básníci a učenci o korunovaci, ve které se v té době převtělila pozdněantická soutěž mezi básníky, hudebníky a jinými umělci. Klaret zcela jistě věděl o Petrarcově korunovaci, která se konala r. 1341 v Římě na Kapitolu.^{34/} Byl totiž ve styku s významnými Čechy, kteří se s Petrarcou setkali v Praze a při italských jízdách Karla IV. V našich poměrech však nepřicházela korunovace básníka v úvahu, a proto si Klaret pomohl jinak. Klaret není jeho vlastní jméno, ale je to jméno mluvící. Vytvořil si je novotvarem od slovesa claresco s významem být oslaven, stát se slavným. Claretus je tedy ten, kdo se stal slavný svými básněmi.^{35/} Tohoto jména pak užíval Klaret ve svých básních jako autorské značky a tak jej označovali i komentátoři jeho děl. A tak pod tímto oslavným jménem zcela zmizelo Klaretovo vlastní jméno. S tím nás seznámilo až šťastné Rybovo rozluštění komplikovaného akrostichu, kterým Klaret osignoval své největší dílo, Poklad chudých. Velká písmena, jimiž začíná 55 kapitol tohoto makaronského latinsko-českého slovníku, dávají dohromady větu "A Bohemario Bartholomeo dicto Clareto de Solencia compilatus est iste libellus" = "Tuto knihu složil Bartoloměj z Chlumce, řečený Klaret".^{36/} Je ironií osudu, že přesto zůstává Klaret pro nás autorem neznámým. Zatím co Ryba jej se souhlasem většiny badatelů ztotožnil s osobním lékařem arcibiskupa Arnošta z Pardubic,

Bartolomějem z Hostýně, spatřují v něm školmistra pražské katedrální školy u sv. Víta, který na této škole působil do r.1370 a kterého neznáme jménem.^{37/} Znat osobní, tj. křestní jméno básníka je totiž pro jeho bezpečnou identifikaci příliš málo a jiné jméno nebylo ve středověku závazné. A tak je nám málo platné, že snad nejkrásnější staročeská píseň "Jižť mne vše radost ostává"^{38/} nese jméno Závišovo. Víme jen jistě, že jím nebyl Záviš z Falkenštejna, s nímž by tuto píseň rádi spojili autoři historických románů, sotva se však kdy dovíme, který z nositelů tohoto jména byl jejím autorem, zda to byl Mistr Záviš ze Zap, tvořící koncem 14. a na začátku 15. stol., jak soudil Nejedlý,^{39/} či zda to byl člen augustiniánského kláštera v Roudnici a přítel Jenštejnův, jak se domníval Bartoš,^{40/} či zda to byl někdo jiný, kdo v historických pramenech nezanechal stopy. Stejně tak zůstávají pro nás pouhým flatus vocis další staročestí básníci jako Domaslav a Levštén nemluvě už o Dalimilovi, který za své jméno vděčí starému omylu. Historické prameny zachycují a uchovávají většinou jména lidí společensky významných - a mezi ty většina středověkých básníků nepatřila. Zmizely-li však v propasti věků jejich životní osudy, zůstaly jejich básně, jak to předpověděl Abélard. Je k nim však trochu nesnadný přístup. Většinou jsou napsány ve středověkých rukopisech, tiskem bylo z nich dosud vydáno málo. Proto je tu moderní čtenář odkázán na zprostředkování vědce-medievalisty, který musí nejprve tyto básně v rukopisech vyhledat, přečíst, přeložit a vyložit. Vyloupnou-li se však ze svého zakuklení, okouzlují mnohé středověké básně dodnes svou poezií. Dokázal to u nás např. čtenářský úspěch Písni žáků darebáků, výmluvná je i obliba Traxlerova Českého skiffu, v nejružnějších evropských zemích pak vycházejí stále znovu a znovu různé výběry ze středolatinšské poezie s paralelními překlady do moderních jazyků, buď básnickými, nebo prozaickými. Snad se tedy i u nás časem nějakého výboru středolatinšských veršů v českém znění dočkáme.

P o z n á m k y

1. Zdeněk Nejedlý, Dějiny husitského zpěvu, Praha 1954², sv.I, str. 311, sv.II, str.180. Nejedlému neznámý doklad z Husa je v XLV. kapitole zimní části *Leccionaria bipartita* (v tisku).
2. Horst Kusch, Einführung in das lateinische Mittelalter, Band I, Berlin 1957, str.600, strofa 1, 3-7.
3. V básni *Nox erat et toto fulgebant sidera celo* v.1-2, 5-6, 21-44; citováno podle Kusche, str.380-382.
4. Vydal ji Edmont Faral, *Les arts poétiques du XIIe et XIIIe siècle*, Paris 1924.
5. Vydána tamtéž.
6. Citované verše publikoval spolu se základním poučením o této poetice F.J.E.Raby, *A History of Secular Latin Poetry*, Vol.II, Oxford 1957², str.84.
7. V nové době nebyla vydána, základní informace přinesl Louis John Paetow, *Morale Soolarium of John of Garland*, Berkeley 1927 (*Memoirs of the University of California* IV 2).
8. Vydal ji Faral v citovaném spise.
9. *Missus sum in vineam*, v.69-80; citováno podle F.J.E.Rabyho, *The Oxford Book of Medieval Latin Verse*, Oxford 1959, str.293.
10. *Cronica domus Sarensis*, vyd.J.Ludvíkovský, přel.R.Mertlík, Brno 1964, str.158, v.1-10.
11. *Confessio*, v.1-4, 69-73; citováno podle *The Oxford Book*, str.263 a 266.
12. Raby II, str.154.
13. Raby II, str.145.

14. Ernst Robert Curtius, *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*, Bern-München 1969⁷, str.241-244.
15. *Apologia pro vita sua* je nejnázve přístupna ve výboru, který připravila Helen Waddell, *Mediaeval Latin Lyrics*, Harmondsworth 1964, str.134.
16. *Insula felix*, v.1: *Musa, nostrum, plange, soror, dolorem*; cf.H.Waddel, str.122.
17. *Rudium doctrina*, v.161-174, 363-372 (*Quinque claves sapientiae*, ed. Anežka Vidmanová-Schmidtová, Leipzig 1969, str.17-18, 34-35).
18. Raby II. str.87.
19. *Vita scolastica*, v.3-4, 931-936 (*Quinque claves sapientiae*, str.41 a 101).
20. Curtius, str.246.
21. Curtius, str.232-233.
22. V.Flajšhans, *Klaret a jeho družina*, sv.I, Praha 1926, str.8.
23. Raby II, str.144.
24. Raby II, str.165-166.
25. *Quae iuvenis scripsi*, v.1-10, 36-41; citováno podle Kusche, str.238 a 240.
26. Raby II, str.28-29.
27. *Hic sedeant scribentes*, v.13-14; citováno podle Kusche, str.48.
28. Raby II, str.7.
29. *Eberhardus Bethuniensis, Graecismus*, rec.J.Wrobel, *Vratislaviae* 1887.
30. Raby II, str.6.
31. *De utilitate studiorum*, v.14; citováno z rukopisu pražské

Univerzitní knihovny (dnes Státní knihovna ČSR) III G 21, fol.64^F z přelomu XIV./XV.stol.

32. Vyd.H.Grotefend, Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit, N.F.17, 1870, 301-311; protože nemám tuto edici k dispozici, cituji tuto báseň ze zápisu v uvedeném rukopise III G 21, fol.38^F-39^V.
33. V.Flajšhans, Klaret a jeho družina, sv.II, Praha 1928, str.77. Tuto hádanku rozluštil B.Ryba v článku Klaretovo autorství Enigmaticu: Listy filologické 64, 1937, 266-267.
34. Jacob Burckhardt, Die Kultur der Renaissance in Italien, B.I, Leipzig 1913, str.229-230.
35. Anežka Vidmanová, Karel IV. a latinská literatura v Čechách (v tisku, po prvé předneseno 19.IV.1977).
36. Bohumil Ryba, Nové jméno Mistra Klareta: VKČSN 1943, tř.filos.-hist.-filol.č.V.
37. Anežka Vidmanová, Prolegomena k latinským spisům Mistra Klareta: LF 101, 1978, 206; Latinské spisy Mistra Klareta (v tisku, předneseno na Karlovské konferenci 1.XII. 1978).
38. Jan Vilikovský, Staročeská lyrika, Praha 1940, str.54-57, 181-182.
39. Zdeněk Nejedlý, Dějiny husitského zpěvu I, str.180-192.
40. ČČM 95, 1921, 74-76.

Uznávám sugestivnost, snad až přílišnou, názvu této drobnosti a tak je třeba hned úvodem říci, že v následujícím nemá jít o nic více a o nic méně, než o možnost Václava autorství patnáctiřádkového, celkem primitivního latinského textu písně, jejíž nápěv není znám. O co jde?

Jak skoro ani jinak nemůže být, byl tento text znám již Františku Palackému, který jej také ve svých Dějinách v poznámce vydal. Při přípravě své první velké pramenné edice, Starých letopisů českých, se už záhy seznámil také s rukopisem tohoto svodu historických zpráv z pozdněstředověkých Čech, který označil písmenem M.^{1/} Jde o rukopis hlásící se k roku 1619 a uvádějící i jméno svého písaře, jímž byl Jakub Brazydyn, kutnohorský měšťan (proto je v literatuře tento kodex často též nazýván Brazydynovým). Z rukou tohoto držitele se tento mohutný svazek o více než 450 listech dostal do rukou Jana Galla z Čáslavi (v r. 1640)^{2/}, aby se pak objevil v Thunovské knihovně v Děčíně,^{3/} s níž sdílel další osudy, a dnes tedy je uložen v pražské Univerzitní knihovně (dnes Státní knihovna ČSR). V ní dostal sign. XIX A 50. Svým způsobem je kodex svodem pozdněstředověkých českých kronik a to jak v původním jazyku, tak v překladech (obsahuje např. i jediný rukopis staročeského překladu kroniky Vavřince z Březové), doplněných i různými texty dalšími, v tom i písařovými. Nemůže nám jít o kodikologický rozbor rukopisu, v němž nás zajímající text přichází na předním přídeští vlevo nahoře, a tak jen uveďme, že Brazydyn vesměs opisoval texty ještě středověké, jak mj. neklamně svědčí i jazykový ráz překladu Vavřincovy kroniky;^{4/} u ostatních textů je to ještě jasnější. Rukopis je tak už sám o sobě pěkným dokladem zájmu českého měšťanského prostředí o českou historii.^{5/}

Palacký uvedený text vydal ve všech vydáních svých Dějin a to v obou verzích a označil za jeho autora moravského markraběte Prokopa, když mu bylo "souzeno ... káti se v Prešpur-

ce, kdežto praví se, že dlouhou chvíli krátíval sobě i skládáním Žákovských veršů latinských".^{6/} Ovšem český zápis, který text písňe uvozuje a ježž Palacký nevydává a ani na něj neupozorňuje (nemá-li se tím rozumět výše citovaný obrat "kdežto praví se") říká něco jiného. A protože i v otisku samotném je několik drobných chyb, resp. neoznačených emendací, nebude snad na škodu podat nejdříve příslušné znění pramene:

"Léta 1394 král Václav český, když z nabádání Zykmanda krále uherského a Jošta markrabí moravského, bratří jeho, od pánův českých jat a v Vídni do vězení dán byl, ten tejděn po Svátosti^{7/} v tom vězení zůstávaje toto složil a za písni svou smutnou užíval."^{8/}

In aliena provincia
conturbat me tristitia
evacuit laetitia.
Ex patria sum expulsus
5 Moraviae^{a/} sum detrusus
Laetus^{b/} sum sicut rusticus
conturbat me vilissimus.
Si miles essem equitasset,
Si latro essem spoliasset.
10 Non sum miles neque latro
sed sum unus pauper ziaco.
Ungarones sunt barones
non barones sed latrones
Cuius^{c/} Satan erit comes
15 et demerdat^{d/} eos omnes etc."

Je vidět, že Palacký nedal na znění úvodu, jež mluví o Václavu IV. jako o autorovi (a proto je asi také neotiskl), ale ze znění 4. a 5. a 12. a 13. řádky písňe dospěl k jinému názoru a poohopitelně i datování, neboť je jisté, že o rok 1394 nemohlo jít v žádném případě. Je ovšem otázka, je-li Palackého

interpretace jedině přijatelná. Pokud jde o řádku 4. a 5. zdá se mi, že výklad není zcela jednoznačný, přesto že jako země je uvedena toliko Morava. Neboť označení patria se nemusí vztahovat na Moravu, nýbrž lze pod ním vidět souřadný člen - a pak by to ovšem byly Čechy. Lze samozřejmě namítnout, že moravským markrabím se Václav stává až v roce 1411 a že tedy v r. 1402 nemohl o Moravě takto hovořit. Tomu lze ale oponovat, že tu přesto mohlo jít o Moravu, jejímž byl Václav lenním pánem a jejíž pouto na Čechy bylo užší než o jiného. Naopak nemůže v případě Václavově překvapit, že chybí jiné teritoriální údaje, zejména odkaz na říši, neboť králova vazba na Čechy byla opravdu příslovečná, nehledě k tomu, že nešlo o žádnou úřední intitulaci. A proto více by mohla vážit spíše zmínka o Uhrech, která na první pohled svědčí opět pro Prokopa, jenž byl v jejich rukách v Bratislavě, Václav IV. ve stejnou dobu naopak v zajetí ve Vídni, tedy v moci vévodů rakouských. Ovšem ti byli jenom vykonavateli vůle Zikmundovy, jenž je podle mne dostatečně zřetelně zmíněn v předposledním řádku tazacím zejména cuius, byť je tu toto slovo umístěno anakoluticky. Proto je Palacký elegantně, nejsem si ale zdaleka jist zda právem, odstraňuje a nahrazuje jiným.

Jistě se nemohly těmito několika do značné míry neurčitými úvahami odstranit všechny pochybnosti a ani mi o to nešlo. Jediným cílem bylo konstatovat v duchu se zněním pramenu, že tu je ještě jedna eventualita. Je ovšem třeba položit si jinou otázku, totiž jaká je vypovídací schopnost krátkého "historického úvodu" k písni. Především se zdá, že zápis nemá žádný vztah k vlastnímu obsahu rukopisu, kde se totiž v textu Starých letopisů - podle Palackého - pojednává o Václavových zajetích dokonce třikrát, tj. navíc nesprávně i k r. 1393,^{9/} nicméně je tam k r. 1402 výslovně zmíněno jeho věznění ve Vídni, zatím co v r. 1394 se mluví toliko obecně o Rakousku. A stejně tak je tomu i s údaji chronologickými, kdy text M ví, že v r. 1394 započaly tyto neblahé události 8. května a trvaly 17 týdnů, zatímco údaj poznámky na přídeští hovoří o době po

svátku Svátostí, což mohlo padat v úvahu toliko v r. 1403.^{10/} Máme-li tak vlastně prokázánu starší existenci zápisu, resp. jeho předlohy, jejíž ještě další nesrovnalosti (tj. nepřesného užití slova "bratr") jsme si vědomi, získává i jeho znění na závažnosti a není možno je přejít zcela mlčením, víme-li, že i výrazivo písne bylo nepochybně vlastní impulzivnímu Václavu IV. přes všechn jeho vybraný bibliofilský vkus. A ostatně poslední slova úvodu mimovolně jakoby naznačovala takřka současný vznik, protože se zdá, jakoby jejich autor dokonce onu píseň slýchával, či měl o ní alespoň povědomost.

A tak lze tuto poznámku uzavřít konstatováním, že není vyloučeno, že uvedený text pochází od Václava IV. a nikoliv od jeho bratrance, moravského markraběte Prokopa. V každém případě máme před sebou ojedinělý doklad politické písne pozdního středověku, pocházející nadto z prostředí nejvyšších kruhů světské feudality. Pokud jde o její zasazení do širších souvislostí žánru, lze odkázat na některé poznámky, které v tomto směru učinil Z. Nejedlý, i když ovšem píseň samu neevduje.^{11/}

P o z n á m k y

1. Srv. F. Palacký, Dílo II, vyd. J. Charvát, Praha 1941, s.14.
2. Výše uvedené poznámky cit. J. Goll v úvodu své edice Vavřincovy kroniky ve FRB V, Praha 1893, s. XXXVIII p. 9; vlastnickou poznámku Gallovu však vynechává.
3. Srv. J. Kapras, Rukopisy děčínské, ČČM 78, 1904, s. 344 (sign. Ms, 951).
4. Srv. nejnověji M. Bláhová v doslovu k překladu Vavřincova díla (Vavřinec z Březové, Husitská kronika. Píseň o vítězství u Domažlic, Praha 1979, s. 313.
5. Z tohoto rukopisu vychází ve svých dvou statiích i Z. Ble-

chová, K autorství rukopisu M Starých letopisů českých, LF 98, 1975, s. 220-232 a Verše proti kališníkům, LF 99, 1976, s. 231-234. Praví-li v druhé z obou statí (s. 231 p. 1), že v první rozpravě je "detailní popis tohoto rukopisu", třeba říci, že tomu tak vůbec není. Stejně také máte autorčino užívání obratu "rukopis M Starých letopisů", neboť vždy jí jde jen o text M těchto letopisů. Je proto pochopitelné, že autorka našemu textu nevěnuje žádnou pozornost, ač jinak by tak bývala musila učinit.

6. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II-2, Praha 1877, 2.vyd., s.367. Edici cituji také podle posledního vydání z r. 1973, sv.6, s.359, kde je připojen i český překlad D. Martínkové. V německé verzi Palackého Dějin je navíc Palackým připojeno, že jde o "schlechte lateinische Knittelverse".
7. Tj. po pátku po neděli Quasimodogeniti (první po velikonočních).
8. Tento text je v německém překladu na averzu předního přídeští. V latinském textu jsou některá úvodní písmena řádek písně rubrikována.
9. Palacký, Dílo II, s.27 a 29.
10. Viz I. Hlaváček, Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel /IV./ 1376-1419, Stuttgart 1970, s.425.
11. Z. Nejedlý, Dějiny husitského zpěvu 2, Praha 1954, s.168nn.

a/ Palacký čte Moravia.

b/ Palacký čte Factus.

c/ Palacký čte Quorum.

d/ Palacký čte demerdet.

Jsou lidé, kteří mají k antice
poměr / někteří dokonce mají
poměr s antikou /, a jiní, kte-
ří poměr k antice teprve získávají.

(Italské listy)

Samozřejmě, že Karel Čapek antiku zná. Samozřejmě, že ví, kdy a jak se touto znalostí blýsknout - jednou předsvědčivým citátem, jindy oslňujícím bonmotem. Samozřejmě, že se s antikou utkal: upravil přece Aristofanovy Jezdce a Ženský sněm,^{1/} jako kritik byl nucen formulovat své stanovisko k inscenacím antických her.^{2/} Hovoří o antice poučeně. Skoro jako o kaktusech nebo o perských kobercích. S tím rozdílem, že o kaktusech a perských kobercích hovoří s vášní. Mohli bychom hovořit o antických Apokryfech. Ale nebudeme pak podobní učenému badateli, který shledal souvislost mezi Karlem Čapkem a antikou ve jméně doktora Galéna z Bílé nemoci?^{3/} Dost možná zajímavější než vztah Karla Čapka k antice je vztah klasické filologie ke Karlu Čapkovi. Vždyť Čapkova eseje Poslední Epos čili román pro služky sehrála iluminační roli při vzniku nejlepší české práce o řecké literatuře, Ludvíkovského studie Řecký román dobrodružný! Sám filolog o tom napsal: "... musím se po pravdě přiznati, že to, co jsem před tím jen neurčitě tušil, rázem a od základů se mi objasnilo až po přečtení studie Čapkovy".^{4/} Po více než čtyřiceti letech od vydání představuje Ludvíkovského práce jinému filologovi nepochybnou hodnotu, dílo v mnohém stále inspirující. B.E.Perry ocenil i Čapkovu úlohu: "Although I cannot accept Ludvíkovský's theory of how the romance originated I wish, nevertheless, to repeat that this essay contains much that is vital and stimulating; especially romance, conceived in the words of Karel Čapek, writing about its modern equivalent, as "la dernière épopée, ou le roman a l'usa-

ge des servants" and to peculiar influence exerted by Xenophon's Cyropedia as a precedent, upon earliest romances".^{5/} Může být většího uznání? Chceme-li však zjistit, zda poznání antiky zanechalo v Čapkově díle hlubší stopy, musíme se věnovat především dvěma jeho dílům - Italským listům a Krakatitu.

Čapkovy Italské listy vznikaly nejprve jaksi mimochodem jako cestopisné fejetony, které Čapek ze své cesty do Itálie konané v r. 1923 zasílal Národním listům. Teprve v průběhu cesty se Čapek patrně rozhodl udělat z fejetonů ucelenou knížku: "... chtěl bych si někde v klidu na pár dní sednout a udělat o Itálii malou knížku. Asi by se točila hlavně kolem prvokřesťanství, jež mne (v umění) neobyčejně zaujalo. Je mně hodně blízké: umění přísné a přece nesmírně skromné a čisté".^{6/} A vskutku, přehlédneme-li soubor fejetonů napsaných před Čapkovým zastavením v Griesu u Bolzana, kde byly dopsány doplňující kapitoly (pro nás je zajímavé, že to byly mj. právě resumující kapitoly Antika a Paralipomena), zjistíme, že dominantou Čapkových zájmů je opravdu zájem o křesťanství ve všech jeho podobách. Čapka přímo vábí (nebo jak on sám říká: znepokojuje a dráždí) počátky křesťanství jako "málokterý romantický úkaz" (IL 36). Má křesťanství za převrat, který je aktem přemožení antiky (v tomto římském světě ocitá se křesťanství a láme jeho tradice silou prapodivnou, IL 35, nikdy nepochopíme zánik nádherné antiky, nenajdeme-li dostatečné ctnosti v prostotě doby, jež přemohla antiku, IL 50). Brání se ovšem vidět antiku a křesťanství jako prostou a vyhraněnou antinomií. Vidí v Itálii spíše dvě vývojové tendence: první, to je ono římské, barokní, katolické, druhá, to je ono primitivnější a lidovější. V obou tendencích je přítomna jak antika, tak křesťanství. V druhé se např. dostává ke slovu skrze křesťanství (pod čímkž vždycky musíme rozumět Čapkovu "prvokřesťanství"), cosi, co existuje na římském teritoriu v antice už např. v Čapkem obdivovaném umění Etrusků, čím je prochnuto drobné římské umění, pompejské fresky i římské mozaiky. Právě proto je ovšem postupně nucen formulovat svůj vztah k antice,

lépe řečeno k dvěma pojetím antiky, které vedle sebe koexistují v českém prostředí od konce 19. stol. Italské listy obsahují jedinou otevřenou narážku na Macharův Řím (Machar našel v Římě antiku. To je divné, co se mne týče, našel jsem tu hlavně barok. IL 22). Jsou však od první do poslední stránky polemikou s Macharovým pojetím antiky (a konec konců i s jeho pojetím historie a kultury vůbec). Začíná-li Machar emfatickým "Jeďte do Říma" a podává-li své fejetony jako návod, jak Řím vidět, Čapek předesílá v úvodě lehce despektní výstrahu všem, kdož by knížku chtěli pokládat za cestopis nebo cicerona. Jestliže Machar v první kapitole (Konec úvodem) označí Řím za centrum historie, v němž člověk přehledne, obsáhne celé dějiny, pak Čapek neopomene sdělit, že "Na tomto světě má se vidět všechno; vše stojí za vidění ... Není ničeho, co by nezasloužilo zájmu a pohledu (IL 7). Je-li Macharovým základním pocitem marnost a nicota (ovšem i tento pocit může být pro něho úžasný a tragický) a pochybnosti nad pohybem dějin, který není pokrokem, ale jen vířící spirálou, pragmatik Čapek, dosud neznepokojený během dějin, staví své celoživotní krédo: "Začínat od začátku, hledat, experimentovat, vynalézat a obnovovat, zkoušet a řešit, měřit možnosti a odvažovat se; a naopak zase učit se náramně na jiných i na sobě, potlačit neřestnou osobitost a lajdáctví originality a nestoudný nárok být sám sebou" (IL 56). Machar odjel do Itálie, aby tam našel svou antiku, Čapek, aby ji popřel. Jeho ostentativní nedbání typických loci communes italských cestopisů přechází místy k vyslovenému odmítání (Ten pseudohistorický výklad dělám proto, abych se nemusel stydět, řeknu-li, že se mně Řím celkem nelíbí. Ani Forum Romanum, ani strašná cihlová rozvalenina Palatinu, aniž co jiného vyvolalo ve mně posvátné city. IL 22). Vrcholí v jasném popření konstrukce antického typu, jaký u nás formuloval právě ve stejné době František Novotný ve svém Gymnasiu. Jakýkoli úhrnný pojem, který by chtěl subsumovat např. věci tak rozdílné jako "archaického Apollona a pergamský barok" (IL 37), je pro Čapka nepřijatelný. Jeho poznání

jej dovádí k závěru, že "žádná antika není" (IL 38), neboť "místo antiky najde poutník všeliké národy, místo univerzální krásy živelné a nevědomé mocnosti kmenové" (IL 38), což je ostatně přesná obdoba Novotného vymezení pojmů "antika" a "antický starověk". Je lhostejné, nazveme-li tento Čapkův postoj odmítnutím antiky nebo novým pojetím antiky, podstatné je, že v kulturách antického starověku nehledá (a také nenalézá) nic typického, hledá a nalézá antropicky konstatní. Odpovídá Čapkovu naturelu, že eliminuje současně vše velké ve prospěch malého, historické ve prospěch každodenního. Za zmínku stojí, že ještě poslední Čapkova práce, nedokončený román Život a dílo skladatele Foltýna, bojuje ještě jednou, byť v rovině parodie, s pojetím antiky, které převládalo v době jeho mládí a zranění a bylo spojeno se jménem Nietzschevým: neumětel Foltýn je "dionýsská" povaha s božskou křticí čechranou větrem a hrdinně se vzpírá tupému světu, který nechápe jeho genialitu. Jeho někdejší přítel Šimek představuje naopak sílu přízemně strážlivou, drsnou, skeptickou, Héfaista v potu kujícího u výhně své verše. V parodické rovině je tu označeno to, co se táhne Čapkovým dílem: "víc věřím ve vůli než v génia".^{7/} Přidáme-li k tomu Čapkovu celoživotní usilování o jakousi křesťanskou ataraxii a jeho strach "před vším vášnivým, matoucím, tělesným a vzrušujícím",^{8/} nebude nás odmítání antického typu nijak překvapovat.

Zajímavé je, že Čapkovy nejlepší dojmy z italské cesty se netýkají Říma, ale toho, co tak či onak asociuje s Řeckem: "Zlatý západ ve zlatých templech grigentských, nebo bílý poslední úpal v řeckém divadle, kdy po sedadlech běhají překrásné, zelené ještěrky, nebo osamělý laurus nobilis u přeraženého sloupu, ohromná, černá užovka na dvoře Domu tragického básníka v Pompejích" (IL 31). Typický Čapkův topos cudnosti (a pravé dórské umění sicilských kolonistů, to snad velebit nemusím, IL 37) nám bezděčně prozrazuje, co Čapka vskutku zajímá, tedy k čemu nebo s čím má poměr.^{9/}

V utopickém románu Krakatit zaujmou naši pozornost především dvě postavy - Anči a princezna Wille. Dvě ženské protagonistky románu jsou modelovány a proti sobě postaveny jako dva vyhraněné typy, z nichž každý osobitým způsobem ohrožuje poslání hlavního hrdiny, jímž je vynálezce Krakatitu, inženýr Prokop.

Když se Prokop vynoří z hlubin horečky a spánku, zjeví se mu v pokojném domě doktora Tomeše jeho dcera Anči a Prokop, "sám jen nejasně chápeje smysl slov" (K31), pozdraví Anči jako Odysseus Nausikau: "Gúnúmai se anassa". Nechápe, co jej k tomu vede, sám stěží rozumí tomu, co "vytékalo ... plynně a bez vůle z nějakého neznámého kouta paměti" (K32). Čapek se nespokojí s pouhým signálem a obezřetně pracuje s citátem dál. Nechá Prokopa odříkávat řecký text, vzápětí jej přiblíží čtenáři pomocí překladu, český překlad postupně "houstne", řecký text se po první citaci obsahující verše VI, 149-152 naopak zkracuje.^{10/} Prokopovi ještě jednou vytane verš z Odysseova oslovení (180 a 161). Nausikaa je však vzpomenuta navíc půvabným detailem - Anči, na níž se Prokop dívá, bělí prádlo. Je to náhodná filiace? Vrátime-li se k prvnímu objevení Anči, shledáme, že tiskne k prsoum pláténko (K 30) nebo bílé prádlo (K 31). Atribut bílého plátna provází Anči v reálné i symbolické rovině v podobě fáčů (doktorská dcerka pomáhá otci v ordinaci, v horečnatých Prokopových snech rve Prokop z Anči v celých pásech šaty, které se mění ve fáče). Prokopovi štvanému životem se na blažené výspě Fajáků zalíbí: "Tady jsem začal být šťastný. Tady jsem poznal, že je snad ... něco lepšího než myslet. Tady člověk jenom žije a ... vidí, že je to něco ohromného ... jenom žít" (K 48). Anči - Nausikaa je charakterizována jako cosi světlého (K 30: vytáhlé a nějak světlé, 46: něco světlého, 49: panenka bílá, 54: světlý stín) a v jejím portrétu dominují oči s dlouhými řasami a jsou to oči Héry boópis, patronky manželství (K 49: je čistá a nevědomá jako telátko, 55: neslychané dětství této bílé, veliké jalovičky, 56: má mírné, veliké oči kravičky). Tato panenská bytost, která má nad řvoucími dětmi

v otcově ordinaci "záchvat kybelického mateřství" hrdinu ohrožuje, neboť je schopna přivábit jej svou pokorou, bezelstností a animálností (její růžový čumáček!) k prostému životu a radosti z pouhého bytí, v níž Prokop zapomene na svou touhu poznávat. Prokop-Odysseus prchá z pokojného útočiště v Týnici a pluje dál.

Princezna Wille je od prvního okamžiku, kdy se zjeví na scéně, charakterizována jako Amazonka - s tmavou lící (K 98), tuhá, tenká (K123), a především hnědá (K 98: hnědá dívka, 99: hnědá amazonka s tmavou lící, 114: s hnědou tváří, 121: černá, nadutá holka s nadbytkem pigmentu, 123: se snědými pažemi). Dívá se na svět přihmouřenýma šedýma očima (K 98, 99), šterbinou očí (100, 124). Pulzuje v ní skrytá vášeň, ba víc: neřest. Když vyrobí Prokop z jejího pudru třaskavinu, princezna ji pojmenuje Vicit, což není odvozeno od slovesa vinco, ale od substantiva vitium. Princezna (stejně krásná jako ošklivá) je soběstačná jako pravá Amazonka. Zkrotit ji znamená zkrotit její pyšný panenský odpor - prvním krokem k tomu je zkrocení jejího koně s příznačným mluvčím jménem Premier. Princezna, která běží "dlouhými, krásnými skoky Diany" (K 171) je podle Prokopova vyšetření "panenská, bezcitná, vilná, pyšná, vzteklá ... a také led a oheň, oheň a led" (K 134). Také ona ohrožuje Prokopa, protože pro lásku k ní (pro neřest?) by byl schopen vydat Krakatit. Ale je to ona, Amazonka nepotřebující muže, kdo opouští Prokopa - ona jej vyveze za cenu lidské oběti z Balttinu a navrátí jej na jeho cestu.

Kam ale spěchá Prokop, u Anči "ochočený hrdina" (K 50) u princezny vítěz "pyšný jako bůh" (K 119)? Spěchá za velkým poznáním? Za velkým cílem? Sám neví, my však víme, že spěchá za krásnou neznámou, která se vynořila na prahu bytu jeho kolegy Tomeše. Jejím hlavním atributem, jak můžeme zjistit sledováním jejího leitmotivického návratu, je závoj (K 19, 20, 21, 22, 59, 222, 229) a deštěm orosená kožešinka (21, 59). Její epiteton by znělo "zahalená" - je skryta za svým závojem, její hlas je zastřený (K 21) a její malé (neklidné, hrozně rozčilené)

ruce jsou skryty v těsných maličkých rukavičkách (K 21, 59). Existuje vůbec? Není jen Prokopovým přeludem? Když sedí proti Prokopovi, měkká sukně se řasí na jejích silných kolenou (K 21) a v horečném Prokopově snu zvedá sukni výše až nad silná kolena a obnažuje bílé, silné nohy (K 22). Obsah jejího vzkazu Tomešovi je banální, pro Prokopa však důležitý - není to ona, kdo je Tomešovou milenkou, tato Afrodité Úrania má sestru. Sestra se vynoří až na konci knihy na schůzi anarchistů - ztělesněná představa volné lásky, krásná rozcuchaná holka (K 211: krásně rozcuchané děvče, 215: s vlasy rozpuštěnými, 217: rozcuchané děvče, 218: její rozpoutané vlasy). Její nevyřčené epiteton je "odhalující se". Je nestoudná, horká, kyprá jakoby nahá (K 218) a Prokop se marně snaží zahalit ji do kožešiny. Také ona má krásné a hříšné nohy (K 218), silné a dokonalé (K 227), i ona je Afrodité-Afrodité Pandemos. Jako by všechny čtyři ženy procházející Krakatitem, ať už mají neurčitou podobu bohyně, z níž smrtelníci vidí jen božská kolena, nebo podobu konkrétní lidské-hérojské postavy jako Anči a Wille, Nausikaa a Amazonka, byly jen jedna jediná bytost, jeden jediný princip (všechno to vášnivé, matoucí, tělesné a vzrušující), kterým Eros ohrožuje muže na cestě za poznáním a za mocí. Splyvání všech čtyř žen pocituje sám hrdina - když Prokop zkrotí svým gentlemanským chováním rozcuchanou dívku a ona štká a pláče, vzpomene si Prokop na štkající Anči (K 227) a snad i zahlédne onen pohyb "prostý a sličný, v němž byla všechna mírná a mlčelivá radost domova" (K 228). Takto pacifikovaná dívka se začne podobat krásné neznámé se závojem: "vždyť je to opět ona, dívka v závoji, toto silně vospělé a překrásné tělo" (K 227). Přitom obraz krásné neznámé, která má modrošedé oči (princezna šedé), čisté a jasné (jako Anči) je v planetáři beznadějně slepen s obrázkem princezny - a když v nemoci Prokop blouzní, zdá se mu o Anči, jejíž hlava se mění v cosi slizkého a houbovitého, co se k němu plazí a přisává a co hledá místo na jeho těle, kam by se usadilo svou ohavnou prýšticí řití (!) - je to Krakatice, mokrá a rosolovitá sépie

s lesklýma očima princezny (K 184).^{11/}

Zbývá stále otázka: co se stane s Prokopem, s titánem Prokopem, který má schopnost proměnit každou hmotu v třaska-
vinu a vrhnout Jupitera na Saturna, když se zbaví spoutá-
jící přítěže lásky? Stane se nemohoucím svědkem výbuchu
v Grottup, jemuž nedokáže zabránit. Když se probere, spadne,
z něho je hybris. On, který byl v Týnici jen unaveným Odysse-
em a v Balttinu šilejícím Aiantem (K 99: Mlčky uháněl za ním,
s pěstmi zaťatými, vážný a hrozný jako Aias), uzří oběti své-
ho šílenství. Jeho neuvědomělé titánství (všimněme si, že Pro-
kop vůbec neví, co sám chce, neví, k čemu Krakatit užít) je
zrušeno, usedá "pod trnovou korunu vesmíru" (K 203) na podsta-
vec poraženého kříže (K 233) a vyslechne od čapkovského bož-
ského dědečka, který chodí po zemi jako povozník či planetář,
ono typické čapkovské peras: "už neuděláš to největší, a ne-
vydáš všechno. Chtěl jsi se roztrhnout samou silou, a zůstaneš
celý, a nespasíš svět, ani jej nerozbiješ. Chtěl jsi dělat
příliš velké věci, a budeš dělat věci malé" (K 242).^{12/}

Dvě skutečnosti se zdají nepochybné - první: za italské
cesty formuloval Čapek svůj vztah k antice, druhá: ve výstav-
bě románu Krakatit zjišťujeme užití mytologických elementů,
které stěží může být náhodné či nevědomé. Zda tyto skutečnosti
jsou následné, zda formulace vztahu k antice vedla - řečeno
s Čapkem - k poměru s antikou, nelze jednoznačně rozhodnout.
Pro Čapka se člověk zásadně nemění a Čapek to otevřeně říká
právě s poukazem na mýtus: "uvažte, není-li ten lid, sedící
v biografu, podstatně týž, jako byl onen, který před pětadvá-
ceti stoletími seděl kolem homérského aoida a naslouchal zpě-
vům, jak do sebe řezali Achajští a Trójané, jak Achilles tři-
krát táhl mrtvého Hektora kolem hradeb nebo jak Odysseus vy-
píchl oko Polyfémovo".^{13/} Toto čapkovské vidění světa a člo-
věka v jeho neměnnosti, které je ostatně podstatou Apokryfů,
mohlo samozřejmě spolupůsobit i při zrodu Krakatitu. Časová
souvislost je tu však víc než nápadná.

P o z n á m k y

1. Pro Vinohradské divadlo, premiéra 19.12.1923. V programu ke hře Čapek poučeně uvažuje o problematice uvádění staré attické komedie.
2. Viz recenze Plautových Menaechmů (na scéně Městského divadla na Kr. Vinohradech 20.11.1911), Eurípidovy Médeie a Sofokleových Slidičů (Antický večer v Národním divadle 13.6.1921) a Sofokleova Krále Oidipa (berlínská Reinhardtova režie v Schumannově cirkusu) - všechny obsaženy v souboru Divadelníkem proti své vůli (Praha, Orbis 1968).
3. A.Závodský, Recepce antiky v české dramatice 19. a 20.stol., Českosl. příspěvky pro VIII. mezinárodní sjezd slavistů, str.184.
4. J.Ludvíkovský, Řecký román dobrodružný. Praha 1925, str.138.
5. B.E.Perry, The Ancient Romances. California Univ.Pr.1967, str.42.
6. Listy Olze. Praha Čes. spisovatel 1971, str.142.
7. Tamtéž, str.76.
8. Tamtéž, str.144.
9. Toto "zažití Řecka" na italské půdě se stává ve 20.stol. v kontextu č. literatury čímsi závažným - viz F.X.Šalda (Několik dojmů a reflexí italských, 1911) a O.Fischer (Dík a touha ze sbírky Rok, 1936: Otřesy rozechvěn všemi,/co z hlubin je, velebím všechno./Ale to nejkrásnější na italské zemi/je Řecko.)
10. Řecký text: Český překlad:

VI, 149-152	VI, 149-157
158	158-161
161	
162	162-169
168	170-174

11. Splývání ženských postav je podpořeno návratem jektajících zubů a vláhyplných polibků (rozcuchané děvče - 218: "brala jeho boltec mezi jemně jektající zuby; a náhle mu leží na prsou a vniká do jeho úst neřestným, zkušeným, vláhyplným polibkem", Anči - 55: "prudký a brutální popadne její hlavu a chce ji políbit na mokré rty. A hle, Anči se divoce brání, tuhne hrůzou a jektá "ne,ne,ne", 56: "lámaje děví šíji, vypáčil jektající zuby a ukrutně líbal horoucí vláhu otevřených, sténajících úst", "obrací k sobě ... mokrou a štkající pusu, má ústa plná slanosti slz", princezna - 124: Prokop jektá zuby rozkoší, když princeznu bere za ruku, 129: "Tu však cítil, že jektající kolena (!) obemkla jeho nohu ... a na tváři pocítil vlhký palčivý, třesoucí se dotyk úst a jazyka. ... v tom okamžiku se zaryl do horoucí vláhy bezdechých úst"). Hrdinova touha (odpor k lásce) neřesti se projeví markantně užitím téhož obrazu v situaci přijímání/odmítání: Prokop líbá princeznu - 130: "přisál se k prýštícím rtům"; Prokop blouzní v nemoci - 184: "A ona je to Krakatice, mokrá, rosolovitá sépie s lesklýma očima princezny, jež se na něho upírají náruživě a zamilovaně; sune se mu po holém těle a hledá, kam usadí svou ohavnou prýštící řiť."
12. V případě užití klíče antického mýtu k dešifrování struktury moderního románu vzniká otázka, zda mýtus neslouží jen jako náš subjektivní interpretační aparát, který nijak nesusvisí s autorovou výstavbou díla. Tak např. Joseph L. Blotner při interpretaci symbolické platnosti románu V. Woolfové (*Mythic Pattern in To the Lighthouse*, PMLA LXXI, 1956, přetištěno v *Myth and Literature*, ed. J. B. Vickery, Univ. of Nebraska Pr. 1966, str. 243-255) užil k interpretaci postav paní Ramsayové a Lily Briscoové modelu Déméter-Koré, jak jej popsali Kerényi a Jung (*Essays on*

Science of Mythology, New York, Pantheon 1949). Tento postup nelze opřít o žádný "signál" v textu díla, odvolává se pouze na zjištění, že Woolfová projektovala vědomě své postavy jako symboly ("What interests me in the last stage was the freedom and boldness with which my imagination picket up, used and tossed aside all the images, symbols, which I had prepared" - cituje Blotner z Writer's Diary). Přesto tento postup může být plodný jako jedna z mnohých konkretizací díla. Na štěstí pro nás máme v Krakatitu vodítka přímá (jména mytologických postav, která signalizují užití prefigurace, atributy svědčící o záměrném propracování korespondence). Pro fakt, že autorovi Krakatitu je modelace podle mytologického charakteru blízká, svědčí nepřímě i recenze Mahenova Jánošíka (bří Čapkové, 1910, knižně v Divadelníkem proti své vůli), v níž jsou hrdinové rozlišeni na dva druhy: na achillovský (hrdina predestinovaný, nemůže být ničím jiným) a gedeonský (stává se hrdinou z nutnosti). Naše vývoody mohou být potvrzeny také statí O.Králika Krakatit čili filosofie lásky (První řada v díle Karla Čapka, Ostrava 1972, str.73-101). Kdyby autorka této črty včas poznala práci laskavého Mentora jednoho roku svého života, nemusela Ameriku pracně objevovat - také O.Králík vidí dvě dvojice ženských postav (v případě Anči a Wille hovoří o erotických totemech krávy a koně, v případě krásné neznámé a rozcuchané dívky hovoří o erotických idolech, o Isidě či Afroditě Anadyomené a Afroditě Pandemos či Mainadě), také on vidí - alespoň u božské dvojice - splývání postav. Buď jak buď, také tato "mytologická" interpretace díla je jen jednou z možných. Odhaluje však více než jiné nedostatky v koncepci románu a v koncepci ústřední postavy.

13. Místo kritiky. Národní listy 59, č.206 (24.12.1920). Knižně Poznámky o tvorbě, Čs. spisovatel 1960, str.18.

Citace Čapkova díla: *Italské listy*, Čs. spisovatel 1958
Krakatit, Čs. spisovatel 1968

HERMÉS TRISMEGISTOS: POIMANDRÉS
Stanislav Sousedík (Praha)

Apokalyptický traktát Poimandrés, jehož český překlad níže podáváme, je nejznámější částí sbírky řeckých, v helénistickém období vzniklých spisů, nazývaných spisy hermetickými. Do souboru hermetických knih náleží především sbírka 18 traktátů (prvním z nich je právě náš Poimandrés), jíž se říká Corpus Hermeticum, dále se k ní čítá spis Asclepius^{1/} a konečně řada dalších pojednání, jejichž zlomky jsou dochovány hlavně v Anthologii Stobalově. Námětem hermetických spisů jsou nauky astrologické, alchymické, kosmologické a morálně eschatologické. Za zdroj těchto nauk je v hermetických knihách vydáváno božské zjevení, jehož se dostává (většinou) Hermetovi Trismegistovi, bohu řeckého původu, jenž však byl v době helénistického synkretismu ztotožňován s egyptským bohem Tothem. Sloh spisů je vznešený a slavnostní. Výklady oplývají množstvím působivých obrazů, pojmově jsou však nezřídka temné. Různé narážky a podrobnosti vyvolávají v důvěřivém čtenáři dojem, že má v rukou texty uvádějící ho do hlubokých tajemství prastarého egyptského původu.

Kritický rozbor jazykový a historický ukazuje ovšem, jak již řečeno, něco jiného. Ukazuje, že hermetické spisy nejsou literárními díly v pravém smyslu egyptskými,^{2/} nýbrž že jsou produktem řeckého původu vzniklým v helénistickém období. Témuz nasvědčuje ostatně i obsahová analýza. Odhlédneme-li od umělého řeckého koloritu, shledáváme se v hermetických spisech převážně s myšlenkami pocházejícími z řecké duševní dílny. V pestré směsici prolínají se tu motivy orfické, pythagorejské, platónské, ale i aristotelské a stoické. Vedle toho uplatňují se zde někdy i představy biblické, ale pouze starozákonní: vliv specificky křesťanských idejí není patrný. Původních myšlenek v pravém smyslu v hermetických spisech není.

O autoru či spíše autorech hermetických knih (různé rozdíly stylu i obsahu nasvědčují, že jsou asi dílem většího poč-

tu pisatelů) nelze říci nic určitého. Dobu vzniku kladou znalci zhruba do 2.-4.století n.l. Vycházejí z toho, že se ve 2.století objevují u církevních spisovatelů první narážky na hermetické spisy a že ve 4.století mluví Lactantius o těchto knihách tónem, který se zdá nasvědčovat tomu, že jejich soubor byl v jeho dobách asi více méně již uzavřen. Pokud jde o společenskou funkci, kterou hermetické knihy v své době měly, nezdá se, že by byly snad liturgickými knihami nějaké uzavřené náboženské skupiny: byly pravděpodobně určeny k volné četbě a osobnímu uspokojování filozoficko-náboženských tužeb určitých vrstev antické společnosti.

Historicky významnější než tato střízlivá pravda o hermetických spisech byla však legenda, která se kolem nich záhy vytvořila. Již ve 4.století n.l. se věřilo, že jejich autorem je nějaký vznešený Egyptan, současník Mojžíšův (Hermes vystupuje v hermetických spisech vskutku spíše jako bohem nadaný člověk než jako bůh, v čemž někteří badatelé viděli vliv euhermetských idejí) a tato legenda měla, jak ještě uvidíme, velmi tuhý život. Hermetické spisy náležejí totiž k těm dílům antické kultury, jejichž působení nebylo nikterak omezeno dobou jejich vzniku. Jejich vliv na pozdější vývoj evropského myšlení byl ovšem vědecky postižen poměrně velmi pozdě, po mnohé stránce vlastně teprve v posledních desetiletích.^{3/}

Ve středověku bylo působení hermetických idejí na evropském západu poměrně slabé. Převládající racionalismus aristotelsko-socholastického ražení vytlačoval tyto nauky spíše na periférii duchovního života tehdejší společnosti. Situace se změnila na sklonku středověku s nástupem renesance. R. 1471 vznikl latinský překlad spisů tvořících Corpus Hermeticum, jež pořídil na pokyn Cosima de Medici známý humanista a filozof Marsilius Ficinus (řecký originál byl vydán poprvé tiskem téměř o sto let později r. 1554 v Paříži).

Rozšířením latinského překladu se stalo Corpus Hermeticum přístupné širokým kruhům evropských vzdělanců. Zájem, který u nich v následující době (hlavně v 16. a v první polovině

17. století) Corpus vyvolalo, bylo by možno bez nadsázky charakterizovat jako jakousi fascinaci. Po staletích, v nichž byly některé sklony lidského ducha omezeny tuhou kázní scholastického pojmosloví, nalézali renesanční vzdělanci v hermetických spisech nový svět, do jehož domnělých i skutečných tajů se počali s nadšením nořit. Dobovým intelektuálním potřebám vyházel vstříc hlavně hermetický hylozoismus (dědictví stoické filozofie), představa člověka jako mikrokosmu (představa platónského původu), v oboru přírodních věd pak hermetická nauka kosmologicko-přírodní se svým vágním příslibem rozřešení záhad přirozeného světa (alchymie). Myslitelé jako Paracelsus, Mikuláš Kusánský, Agrippa z Nettesheimu, F.Patrizzi, G.Bruno, T.Campanella byli hermetismem hluboce zaujati. To však jmenujeme jen několik zvláště známých osobností. Lze totiž říci, odhlédneme-li od myslitelů scholastického směru a od těch, kteří byli stoupcem mechanistických nauk galileovsko-karteziánského typu, že byli téměř všichni ostatní filozofové tohoto období v nějakém stupni odvislí od hermetických idejí.

Přitažlivá síla hermetických spisů byla ovšem podmíněna tím, že byly považovány za autentické, tj. jinými slovy, že se již od starověku věřilo, že pocházejí od jakéhosi pradávného egyptského mystika. Tato víra umožňovala chápat hermetické nauky jako svého druhu zjevení, jehož se dostalo mimo "vyvolený národ" pohanům a z něhož čerpali i Platón a jiní velcí řečtí filozofové. Když filologická kritika 17. století ukázala neudržitelnost těchto domněnek (zásluha o to náleží I.Casaubonovi a známému polyhistorovi H.Conringovi) znamenalo to, že doba velkého zaujetí hermetickými spisy se chýlí ke konci. Konec však nenastal ihned. Hermetismus si udržel určité pozice i v 18. století a nebyl ještě úplně mrtev dokonce ani na počátku 19. století. Ale to vše byly již jen dozvuky. Zhruba od polovice 17. století jde již hlavní proud evropského myšlení výrazně jiným směrem. Dílčí shody mezi hermetickými naukami a přírodní filozofií německé romantiky (Schelling), na něž se někdy upozorňuje, jsou spíše shodami podobné duchovní dispozi-

ce než skutečnými genetickými souvislostmi, o jakých se jedná v dějinách filozofie.

Hermetické spisy byly od dob Marsilia Ficina častěji vydány. Jejich úplnou kritickou edicí pořídili A.D.Nock a J.Festugière (Hermès Trismegiste, 1-4, Paris 1945-1954). Pokud jde o odbornou literaturu (v posledních desetiletích značně rozrostlou), nalezneme zájemce její seznam v každé důkladnější novější encyklopedii. Informativní české pojednání o hermetismu v Ottově naučném slovníku pochází z pera F.Čáady. Stojí za zmínku, že Corpus Hermeticum je přeloženo do řady evropských jazyků (existuje jmenovitě překlad anglický, německý a francouzský - tento je dostupný v uvedené kritické edici).

Působení hermetismu v české oblasti je dosud neprozkoumanou oblastí našich kulturních dějin. O přítomnosti hermetických vlivů v našem středověku a v 16. století nevíme téměř nic. V 17. století projevuje se vliv hermetických nauk u J.A.Komenského (srov. J.Červenka, Die Naturphilosophie des J.A.Comenius, Praha 1970) a v Praze u Jana Marka Marci z Kronlandu (na titulním listu Markova stěžejního spisu "Philosophia vetus restituta", Pragae 1662, je rytina barokního portálu, do něhož je umístěn název díla; po obou stranách stojí mohutné postavy, vlevo Mojžíš s dekalogem, vpravo pak Hermes Trismegistos, v jehož rukou spočívá tzv. Tabula Smaragdina). Zájem o hermetismus by bylo možno také doložit v dílech strahovského opata J.Hirnhaima, zejména v jeho spisu "De typo generis humani" (Pragae 1676).

Překlad prvního traktátu ze souboru Corpus Hermeticum, který následuje, je první pokus o uvedení ukázky z hermetické literatury do českého jazyka. Jedná se o pokus podle mého mínění kromobyčej zdařilý: vnímavému čtenáři nebude při jeho studiu zatěžko vžít se do zájmu, který tento pozoruhodný text v minulosti vícekrát vyvolal.

P o z n á m k y

1. Spis Asclepius dochoval se v latinském překladu mezi spisy Apuleiovými.
2. Píši záměrně "v pravém smyslu", neboť není nikterak vyloučeno, že hermetica vznikala v Alexandrii.
3. Významnou úlohu tu mělo dílo E.Garin, Testi umanistici su l'ermetismo, Roma 1955.

P O I M A N D R É S

Překlad: Daniela Hodrová a Karel Hubka (Praha)

1. Když jsem kteréhosi dne přemítal o jsoucnech a moje mysl se vznesla, zatímco smysly byly spoutány, jak tomu bývá u těch, kteří upadli do těžkého spánku z přesycení či únavy, zdálo se mi, že jsem spatřil bytost neobyčejné a nedefinovatelné velikosti a ta mne oslovila jménem a řekla mi: "Co chceš uslyšet a uvidět, co chceš pochopit a poznat?"
2. Ptám se: "Kdo však jsi?" - A on řekne: "Já jsem Poimandrés, svrchovaný a absolutní Nús. Víím, po čem prahneš a všude jsem s tebou."
3. Já na to: "Chtěl bych porozumět jsoucňům, pochopit jejich přirozenost a poznat Boha. Velice tě toužím poslouchat." - A on mi odpoví: "Ulož do svého rozumu vše, čemu chceš porozumět, a já te poučím."
4. Po těch slovech se jeho podoba změnila a přede mnou se rázem všechno otevírá a to, co vidím, nemá hranic a všude samá záře a veselí. A když jsem spatřil ten výjev, vzplanul jsem k němu láskou. A za okamžik se pak oddělila tma, snášela se dolů, by-

la hrozivá a příšerná a spirálovitě se vinula, takže mi připomínala hada. Potom se tma rozplynula v jakousi vlhkou přirozenost, ta sebou prazvláštně zmítala a stoupal z ní kouř jako z ohně a přitom vydávala podivný zvuk, jakési úpění, které se nedá vylíčit. Potom se začal ozývat neartikulovaný zvuk, jako když hučí oheň.

5. A z toho světla ... posvátné Slovo se prostřelo na onu přirozenost a jasný oheň vytryskl z té vlhké přirozenosti. A ten oheň byl hbitý a sžíravý a zároveň činorodý. A vzduch, protože byl lehký, nesl se rychle za tímto ohnivým dechem a vystoupil od země a vody až k samému ohni, takže se zdálo, že je na něm zavěšen. A země a voda zůstávaly zatím smíšené, takže nebylo možno rozeznat zemi od vody. A ty neustále rozhýbávalo Slovo, dýchající na ně shůry ze vzdálenosti ne větší než na doslech.

6. A tu mi praví Poimandrés: "Pochopil jsi, co toto vidění znamená?" - A já odpověděl: "Rád bych se to dozvěděl." - To světlo," řekl mi, "to jsem já, Nús, tvůj Bůh, který je před onou vlhkou přirozeností zjevivší se z temnoty. A prozářené Slovo zrozené z Nús, to je syn Boží." - "Jakže?" podívám se. - "Snaž se porozumět, co tím míním: to, co v tobě hledí a slyší, je Slovo Páně a tvůj Nús je Bohem Otcem. Ti dva nejsou totiž rozlišení, protože jejich jednota je život." - "Díky," řekl jsem. - "Nuže, soustřeď se na to světlo v sobě a snaž se ho poznat."

7. Poté se na mne dlouze zadíval a díval se tak upřeně, že mě jeho výraz rozechvěl. Potom zdvihl hlavu a já jsem v tu chvíli uzřel ve svém Nús světlo, spočívající v nesčetných Schopnostech, a světlo se proměnilo v nechraničený kosmos a oheň, objímáný neomezenou mocí, zaujal v tomto sevření svou stabilní polohu. To jsem v onom vidění rozeznal na základě Poimandrový řeči.

8. Byl jsem dosud u vytržení, když ke mně znovu promluví: "Spatřil jsi v Nús počáteční podobu, prapočátek, jenž před-

cházel neomezenému počátku." Tak pravil Poimandrés. - "Pak tedy," tážl se, "z čeho povstaly základní prvky přírody?" A on odpoví: "Z Boží vůle, jež do sebe pojala Slovo, a protože byla uspořádána prostřednictvím svých prvků a výplodů, duší, když uviděla krásný kosmos, napodobila jej.

9. A božský Nús, androgyn, jsoucí životem a světlem, zplodil skrze Slovo druhého Nús, tvořitele, a ten, coby Bůh ohně a dechu, stvořil sedmero Správců, svírajících svými kruhy smyslový svět; a jejich správa se zove Osud.

10. Slovo Boží se vzápětí vymrštilo ze sféry dolů se snášejších elementů do sféry čisté stvořené přirozenosti a spojilo se tam s tvořícím Nús (neboť s ním bylo téže podstaty) a klesající elementy přírody byly tudíž ponechány samy sobě, nebyly obdařeny rozumem a měly zůstat pouhou hmotou.

11. Zatím Nús, tvořitel, ten, který objímá kruhy a za bzučivého zvuku jimi víří, roztočí ve spojení se Slovem své výtvořiny a nechá je kroužit od neurčitého počátku k neomezenému konci, neboť Nús začíná tam, kde zároveň končí. A tímto kroužením z vůle Nús z klesajících elementů vystoupili bezrozumni živočichové (jelikož nezachytili Slovo) a ze vzduchu pak vzešlo všechno létající a z vody všechno plovoucí. Země a voda se už oddělily z vůle Nús a země ze sebe vydala živočichy, čtvernožce i plazy, šelmy i zvířata krotká.

12. Nús, Pán všeho tvorstva, ten, který je životem a světlem, zplodil Člověka sobě rovného a pojil k němu lásku jako k vlastnímu dítěti. Člověk byl totiž velice krásný, protože nesl podobu svého Otce. A Bůh se vlastně zamiloval do vlastního tvaru a odkázal mu vše, co stvořil.

13. A když pak Člověk uviděl, co stvořitel ustavil v ohni, zachtěl sám tvořit a dostalo se mu k tomu od Otce svolení. A když vystoupil do tvořitelské sféry, kde si smí neomezeně počínat, všiml si výtvořů svého bratra. A Správci k němu vzpláli láskou a každý se s ním podělil o svůj úřad. A potom, co

Člověk poznal podstatu Správců a sdílel jejich přirozenost, zatončil prolomit obvod kruhů a poznat moc toho, jež vládne ohni.

14. Tehdy Člověk, pannující neomezemě nad světem smrtelných i nad bezrozumými jsoucný, protřhl obal kruhů a vyklonil se ze soukruží a ukázal tak dolů tíhnoucí Přírodě krásný Boží tvar. A když Příroda uzřela toho, v němž se snoubí věčně přitahující krása a veškerá čínorodost Správců s tvarem Božím, láskyplně se usmála, neboť zahlédla odraz divukrásné podoby Člověka ve vodě a jeho stín na zemi. A ten, když spatřil tvar sobě podobný v Přírodě, odražený ve vodě, vzplál k němu láskou a zatončil přebývat tam dole. A jakmile po tom zatončil, tak to usku-tečnil a obydilil bezrozumý tvar. A tehdy Příroda přijala svého milence a spojili se, neboť po sobě hořeli touhou.

15. A proto má Člověk, jediný ze všeho pozemského tvorstva, dvojí přirozenost - je smrtelný vzhledem k svému tělu, ale nesmrtelný vzhledem k bytostnému Člověku. Ačkoli je vpravdě nesmrtelný a vše je mu dovoleno, snáší smrtelný úděl a je podoben Osudu. Ačkoli se nachází vně soukruží, je jeho otrokem. Ačkoli je svou přirozeností androgyn, protože vzešel z otce androgyna, a je nespavý, protože vzešel z nespavého, přemáhá ho láska i spánek."

16. A potom řeknu: "Jak toužím po tvé řeči, můj Nús." Na to Poimandrés řekl: "Hle, co bylo až dosud zahaleno tajemstvím. Když se Příroda spojila s Člověkem, vydala div divoucí. Člověk měl v sobě přirozenost těch sedmi, tvořených z ohně a dechu, jak jsem ti řekl, a Příroda ve své nedočkavosti porodila hned sedm lidí podobných oněm sedmi Správcům, co do přirozenosti oboupohlavních a vzpřímených." Zvolal jsem: "Zatončil jsem nevýslovně po tvé řeči a dychtím tě poslouchat, Poimandre. Neodbočuj." Poimandrés řekl: "Mlč tedy. Ještě jsem cele nerozvinul svou první řeč." - "Už mlčím," já na to.

17. "Jak jsem tedy pravil, zrodilo se těch sedm, a stalo se tak následovně: zem byla ženské přirozenosti a voda byla oplod-

ňujícím principem. Působením ohně nastalo zrání a od éteru přijala Příroda dech a porodila pak těla k obrazu Člověka. A Člověk, stvořený z života a světla, se proměnil v duši a rozum, a sice tak, že život se měnil v duši a světlo v rozum. A všechny bytosti smyslového světa setrvaly v tomto stavu až do konce cyklu a do počátku druhů.

18. Vyslechni teď to poslední z mé řeči, co tak toužebně očekáváš. Když se naplnil cyklus, přetrhlo se z vůle Boží pouto svazující veškerenstvo. Všichni živočichové, až dosud obouphlavní, se rozestoupili a stejně tak i člověk, a na jedné straně stanulo vše mužské a na druhé vše ženské. A tu pronesl Bůh posvátná slova: 'Plodte a množte se, vy všichni, kteří jste byli zplodeni a stvořeni, a ten, kdo je obdařen rozumem, nechť v sobě pozná, že je nesmrtelný a příčinou smrti že je láska a ať pozná všechna jsoucná.'

19. Po tomto výroku se Prozřetelnost za pomoci Osudu a onoho soukruží ujala spojení a rození a všechna jsoucná se množila podle svého druhu a ten, kdo poznal sám sebe, došel přehojného dobra, zatímco ten, kdo našel zalíbení v těle, vzešlém ze zbloudilé touhy, setrval v temnotě, bloudí a zakouší svými smysly, co patří k smrti."

20. "Čím tak strašným se prohřešili ti, kteří žijí v nevědomosti," zeptal jsem se, "že proto mají být připraveni o nesmrtelnosti?" - "Zřejmě jsi dost nepřemýšlel o tom, co jsi vyslechl. Neřekl jsem ti, že se máš soustředit?" - "Soustřeďuji se a vzpomínám si, díky." - "Pokud ses soustředil, pověz mi, proč zasluhují smrt ti, kteří přebývají ve smrti?" - "Protože jedno každé tělo pochází z hrozné temnoty, odkud vyvěrá vlhká přirozenost a z ní se ve smyslovém světě rodí tělo a z něho se napájí smrt."

21. "Správně jsi tomu porozuměl. Ale proč ten, který poznal sám sebe, putuje k sobě, jak hlásá slovo Boží?" - Odpovím: "Protože Otec veškerenstva sestává ze světla a života a z ně-

ho se pak rodí Člověk." - "Dobře jsi to vystihl. Světlem a životem je Bůh a Otec, z něhož se zrodil Člověk. Jestliže tedy pochopíš, že ty jsi stvořen z života a světla, to že jsou prvky, z nichž sestáváš, vrátíš se zpět k životu." Toto mi řekl Poimandrés. - "Řekni mi však ještě, můj Nús, jakou cestou dospějí k životu?", otázal jsem se. "Neboť Bůh praví: 'Ať člověk obdařený rozumem pozná sám sebe.'

22. Cožpak nemají všichni lidé rozum?" - "Dej pozor, co mluvíš. Já, Nús, se zdržuji u lidí svatých a dobrých, čistých a milosrdných, u lidí zbožných a těm je moje přítomnost oporou a oni vbrzku poznávají všechno a získávají přízeň Boží svou láskou a vzdávají mu ze své náklonnosti dík v chvalořečích a hymnech, jak je to ve vztahu k němu ustanoveno. A než své tělo vydají smrti, jež je mu vlastní, zanevrou na své smysly, protože znají jejich hnutí. Já, Nús, dokonce nedopustím, aby se tělesná hnutí, jež na ně doléhají, v nich rozvinula až k svým účinkům. Neboť jako strážce bran vymýtím žádostivost a uzamknu vchody všem špatným a hanebným hnutím.

23. Avšak pokud jde o nerozumné, špatné, mrzké, závistivé, hrabivé, vrahy a bezbožníky, k těm se nepřibližují a ustupují místo démonu pomsty. Ten vrhne ohnivě kopí a poraní smysly takového člověka a tím ho ještě víc vyzbrojí pro nepravost, aby jej za to posléze stihla tím větší odplata. Takový člověk pak nepřestane lačnět po neukojitelné žádosti, svádí svůj nekonečný boj v temnotách a trýzní se a tím větší oheň na sebe strhuje."

24. "Dobře jsi mne, můj Nús, poučil o všem, co jsem toužil poznat. Ještě promluv o cestě vzhůru, jak k ní dochází." Na to Poimandrés odpověděl: "Nejprve, když se tělo rozkládá, vydáš toto hmotné tělo proměně a tvoje bývalá podoba přestane být zjevná a démonovi odevzdáš teď už nečinnou povahu a pak se tvé tělesné smysly navracejí do svých zřidel, stávají se jejich částmi a znovu splývají s Energiemi, zatímco vznětlivost a žádostivost se odebírá do bezrozumé přírody.

25. Potom stoupá prudce vzhůru, proniká soukružím a v prvním kruhu zanechává svou schopnost růstu a ubývání, ve druhém osnování špatností, lstivost, napříště neúčinnou, třetímu odevzdává klamnou žádostivost, napříště neúčinnou, a čtvrtému okázalou panovačností, teď už bez řevnivosti, a pátému bezbožnou zpupnost a opovážlivou lehkovážnost, šestému neblahé prostředky skýtané bohatstvím, teď už neúčinným, sedmému kruhu pak zákeřnou lež.

26. A tehdy poté, co se oprostil od všeho, co vzešlo ze soukruží, proniká do sféry ogdoadické přirozenosti a má jen svou vlastní moc a spolu s nejvyššími Jsoucný opěvá Otce. A všichni přítomní se s ním radují z jeho příchodu. A když se připodobní těm, kteří jsou s ním, naslouchá pak jako oni libému hlasu Mocností, sídlících nad ogdoadickou přirozeností a pějících hymny Bohu. A pak v náležitém pořadí předstupují před Otce, vydávají se do rukou Mocností, a když se sami proměnili v Mocnosti, vplývají do Boha. Neboť takový je blažený konec těch, kteří dosáhli poznání - zbožští. Proč dosud otálíš? Teď, když se ti ode mne dostalo celého poučení, nebudeš sám provázet ty, kteří toho zasluhují, aby Bůh tvým prostřednictvím spasil lidský rod?"

27. Když řekl tato slova, splynul mi Poimandrés s Mocnostmi. Vzdal jsem díky Otci veškerenstva, blahořečil mu. A pak mě Poimandrés, poté co mne obdařil mocí a poučením o přirozenosti všeho a o nejvyšším vidění, propustil. A začal jsem hlásat mezi lidem o kráse zbožnosti a poznání. "Národy, mužové zrození ze země, kteří jste se oddali hýření a spánku a neznabožství, vystřízlivte ze svých požitků, proberte se ze své kocoviny, vy očarování otupujícím spánkem."

28. A oni, když mě uslyšeli, se ke mně jednomyslně přidali. A já jim pravím: "Proč jste se, mužové zrození ze země, vydali do rukou smrti, když máte možnost podílet se na nesmrtnosti? Zpytujte svědomí, vy, kteří jste bloudili a provázela vás nevědomost. Odvráťte se od světla temnot, opusťte záhubu a podílejte se na nesmrtnosti."

29. Někteří z nich něco namítali a odcházeli pak po svých, protože se dali cestou smrti. Ale jiní se mi vrhli k nohám a žádali mne, abych je poučil. A já jsem je pozdvihl a stal jsem se průvodcem lidského rodu, šířil mezi nimi učení, jak dojít spásy. A rozesel jsem mezi nimi slova moudrosti a ani se nasytili vodou ambrózie. Když pak nastal večer a záře slunce už takřka pohasla, vyzval jsem je, aby vzdali dík Bohu. A když ukončili obřad díkůvzdání, každý se odebral na své lože.

30. Já pak jsem si vepsal Poimandrovo dobrodiní do sebe a naplněn tím, po čem jsem toužil, pocítil jsem převelikou radost. Neboť spánek těla se změnil v procitnutí duše, zastřené oči prozřely k pravému vidění a moje mlčení obtěžkalo dobrem a pronesená slova byla počátkem dobrých věcí. A to vše se mi stalo, protože se mi od mého Nús, to jest od Poimandra, dostalo Slova neomezené Svrchovanosti. Hle, nasál jsem do sebe Boží dech pravdy. A proto z celé duše a ze všech sil blahorečím Bohu Otci.

31. Buď posvěcen Bůh, Otec veškerenstva.

Buď posvěcen Bůh, jehož vůle se naplňuje skrze jeho Mocnosti.

Buď posvěcen Bůh, jenž chce být poznán a je poznáván svými.

Buď posvěcen ty, jehož podoba se zračí v celé Přírodě.

Buď posvěcen, Přírodou neztvárněný.

Buď posvěcen, nejmocnější ze všech Mocností.

Buď posvěcen ty, jenž převyšuješ každou vznešenost.

Buď posvěcen ty, jehož nemůže dosáhnout sebevětší chvála.

Přijmi nejčistší oběti v podobě slov, přinášených ti duší a srdcem k tobě se upínajícím, Nepostižitelný, Nevyslovitelný, ty, jenž jsi oslovitelný toliko mlčením. Vyslyš mou úpěnlivou modlitbu, abych nezbloudil v poznání o naší bytnosti a posil mne. Osvítím z tvé milosti ty z mého rodu, kteří dlí v nevědomosti, mé bratry, tvé syny. A proto věřím a vydávám svědectví. Požehnaný jsi, Otče. Člověk, který ti náleží a jemuž jsi předal svou veškerou moc, chce být s tebou u díla posvěcování.

Poznámka k postavám a stavbě traktátu:

Poimandrés je symbolické jméno, které je snad možno převést jako "pastýř mužů". Jako většina takových jmen je typicky ambivalentní. V prvním přiblížení lze jím označit božstvo promlouvající k Hermovi v rouše mystově. V druhém snad Herma samotného, který v poslední třetině traktátu přebírá úděl šířitele zjevení a stává se tak skutečným "pastýřem mužů".

K snažší čtenářově orientaci je účelné připojit nejhrubší rozčlenění dialogu:

- 1/ úvod: myst má vidění Poimandra a žádá jej o zvěstování jeho zjevení (1. - 3.)
- 2/ zjevení (4. - 26.):
  - a/ kosmogonie (4. - 11.)
  - b/ antropologie (12. - 23.)
  - c/ eschatologie (24. - 26.)
- 3/ apoštolské poslání mystovo (27. - 29.)
- 4/ závěrečná modlitba (30. - 31.).

LATINSKO-SLOVENSKÝ SLOVNÍK STREDOVEKEJ LATINČINY
Eteľa Šimovičová (Bratislava)

Výsledky vedeckého výskumu v Slovenskej socialistickej republike presvedčivo ukázali, ako sa pod vplyvom sociálno-ekonomických premien na Slovensku rozvíjala a rozvíja aj veda našej spoločnosti a vďaka nej aj formovanie socialistickeho človeka. Rozvoj vedecko-výskumnej činnosti, koordinovanej Ministerstvom školstva SSR a SAV, je svedectvom cieľavedomého uskutočňovania záverov XIV. a XV. zjazdu KSČ a KSS aj v oblasti vedy a kultúry. V koncepcii výskumu zdôrazňuje sa živá kontinuita s kultúrnym dedičstvom minulosti a jeho hlboká spätosť so záujmami socialistickej vedy a potrebami socialistickej spoločnosti.

Výskum spoločenských, inštitucionálnych, ekonomických a kultúrnych dejín v SSR sústreďuje sa najmä v SAV a na niektorých odboroch vysokých škôl, medzi ktorými v období posledných tridsiatich rokov zaujal čestné miesto aj odbor klasickej filológie na FFUK v Bratislave. Plodným výsledkom spolupráce SAV a odboru klasickej filológie FFUK bolo zriadenie Kabinetu antického staroveku a medievalistiky pri niekdajšej Katedre klasickej filológie a klasickej archeológie FFUK r. 1957, ktorý bol r. 1971 reorganizovaný na Oddelenie antického staroveku a medievalistiky. Vzhľadom na neuspokojivý stav pracovníkov (dve pracovníčky) muselo sa oddelenie zriecť viacerých vedecko-výskumných úloh a na žiadosť Komisie pro medievalistiky pri Vedeckom kolégiu SAV zameralo sa od r. 1970 na prvoradú úlohu - vypracovanie Slovníka stredovekej latinčiny. Túto žiadosť FFUK odobrila a zaradila vypracovanie slovníka medzi fakultné úlohy (UK 26 a UK 66). Vychádzalo sa z toho, že na Slovensku nemáme nijaký slovník stredovekej latinčiny, ktorý podmieňuje úspešnú prácu bádateľov v oblasti politických, sociálnych, eko-

nomických a kultúrnych dejín obdobia feudalizmu a čiastočne novoveku, archivárov, historikov, právnikov, pracovníkov v oblasti staršej slovenskej literatúry, v oblasti jazykovedy, školstva a knižničnej informatiky, umenovedcov atď.

Pritom sa žiada v tejto súvislosti zdôrazniť, že po stránke hospodárskej malo Uhorsko a najmä jeho územná časť terajšej SSR až do 18. storočia významné banícke, sklárske a iné remeselné a obchodné centrá. Svedčí o tom aj bohatý archívny materiál, zachovaný v starých baníckych a obchodných mestách terajšieho Slovenska. Ďalej je známe aj to, že rozvoj týchto odvetví, ktorý vyžadoval veľký finančný kapitál (nedostatok finančného kapitálu spôsobil, že sa do podnikania investoval predovšetkým kapitál poľský, najmä z Krakova, a kapitál nemecký, predovšetkým fugierovský) podnietil nielen najmodernejšie spôsoby hospodárenia, ale mal aj za následok silné prenikanie civilizačných a kultúrnych vplyvov ostatnej Európy. Zasluguje si povšimnutie, že rozvoj remesiel a obchodu, ktorý si vynútil odborné pripravené a vzdelané kádre, v nemalej miere prispel k tomu, že so sídlom v Banskej Štiavnici vznikla prvá Vysoká banícka škola na svete. Na margo objektívnych faktorov treba ešte dodať, že pod tlakom medzinárodných politických a vojnových udalostí v období okupácie celého južného a stredného Uhorska skoro na dve storočia Turkami vznikla univerzita v Trnave, ktorá predstavuje významnú epochu v dejinách slovenského národa. Vzhľadom na to, že latinčina až do r. 1848 bola úradným jazykom a najvýznamnejším komunikačným prostriedkom v mnohonárodnom rakúsko-uhorskom štáte, bola prevážna časť archívnych materiálov odborného a kultúrneho rázu písaná po latinsky a tie doteraz ležia zväčša neprebádané.

Vážnou prekážkou efektívneho rozvoja výskumu v tejto oblasti je, že v SSR nemáme dosiaľ n i j a k ý slovník stredo-vekej latinčiny, ktorý je základnou a neodmysliteľnou pomôckou pri riešení týchto otázok na uvedených úsekoch. Doteraz mali naši bádatelia k dispozícii len slovníky poľské, nemecké a maďarské, resp. z väčších slovníkov český slovník klasickej la-

tinčiny, z ktorých stredovekú lexiku, pokiaľ v nich je, možno v prevážnej miere použiť len výberove, pretože stredoveké termíny uvedené v týchto slovníkoch, najmä čo sa týka lexiky administratívnej a štátoprávnej, neodrážajú adekvátne spoločenskú realitu v starom Uhorsku, teda aj na území dnešnej SSR ako jeho časti, ktorého vývoj bol - napriek uvedeným vplyvom - v mnohom smere rozdielny od susedných štátnych útvarov v strednej Európe v stredoveku i v začínajúcom novoveku. Túto rozdielnosť spoločenského vývoje výstižne charakterizuje politická téza uhorskej šľachty, hlásaná v 13.-15. storočí: "Extra Hungariam non est vita et si est vita, non est ita."

Hlboký vplyv husitského hnutia, reformácie a protireformácie, ale najmä úzke kultúrne styky oboch našich národov v celej dobe ich historického vývoja aj jazyková blízkosť vytvárajú predpoklady ťažíf zo slovníkových zdrojov českých, pravda, pokiaľ už existujú. Všetkým nám je dobre známe, že v rámci Medzinárodného slovníka stredovekej latinčiny "Novum Glossarium Mediae Latinitatis ab anno DCC usque ad annum MCC", na ktorom sa tiež ešte pracuje, vychádzajú n á r o d n é slovníky stredovekej latinčiny v niekoľkých zemiach, spracúvané na základe excerpcií prameňov (v Poľsku, v Mníchove a Berlíne, vydávané spoločne akadémiou vied NDR a NSR, v Španielsku, Švédsku, Juho-slávii, Fínsku a v Českej socialistickej republike), ktoré pracujú pod riadiacou medzinárodnou komisiou. Je naozaj na škodu slovenskej národnej kultúry, že medzi uvedenými slovníkmi nefiguruje vinou rôznych subjektívnych a objektívnych faktorov v uvedenom zozname aj slovenský slovník stredovekej latinčiny.

Veľmi silné vplyvy maďarské, ktoré zanechali hlboké stopy v živote Slovákov vďaka spoločenskému dejinnému súžitiu v Uhorsku najmä v otázkach inštitucionálnych, zaiste prispeli k tomu, že keď sa prijala vzhľadom na naliehavú potrebu slovníka stredovekej latinčiny na Slovensku kompilačná alternatíva spracovania slovníka, stal sa z rozhodnutia Historického ústavu SAV východiskom a základom pre excerpceie slovník A. Bartala (Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae, Lipsiae

1901), pretože obsahuje práve uhorskú latinčinu, do ktorej sféry patria popri maďarských aj slovenské kultúrne a iné pamiatky. Ostatne nie je nijakou tajnosťou, že takouto metódou sa spracúvajú alebo spracovali aj iné slovníky vychádzajúce mimo projekt Union Académique internationale, napr. J.F. Niermayrov slovník (*Mediae Latinitatis lexicon minus*), určený hlavne historikom, slovník, ktorého autorom je najväčší súčasný medievalista prof. Karl Langosch, a i.

Slovník A. Bartala, ktorý bude tvoriť asi 60 % stredovekej slovnej zásoby, má túto stavbu: pri výrazoch stredovekej latinčiny podáva sa preklad v klasickej latinčine, ktorý miestami pochopiteľne hraničí s výkladom, a po ňom preklad v maďarčine. Spravidla obsahuje aj odkazy na miesta, kde sa príslušné termíny vyskytujú; veľmi často sa citujú aj úryvky z príslušných diel s daným výrazom. Navyše obsahuje tento slovník aj ustálené spojenia najmä z oblasti administratívnej, správnej, politickej a ekonomickej.

Slovný fond vyexcerpovaný z Bartala má však aj určité nedostatky, na ktoré prichádzame pri koncipovaní slovníka, keď ho konfrontujeme s materiálom vyexcerpovaným inde: často chýba gramatický aparát pri heslách, niekedy sa uvádzajú len slovné spojenia bez základného termínu, význam slov nebol niekde známy ani samému autorovi. Netreba, myslím, zdôrazňovať, že pochopenie a volenie správneho a výstižného slovenského ekvivalentu pre ten ktorý termín - nehovoriac o ustálených spojeniach - vyžaduje si miestami nielen odborné znalosti z oblasti uvedených odborných disciplín a ďalších, ale aj znalosti reálií iného druhu pre pochopenie slov bežnej slovnej zásoby, najmä tých, ktorých užívanie už upadlo do zabudnutia. Tieto problémy sa riešia konzultačne s pracovníkmi rôznych katedrií, fakúlt a inštitúcií, napr. s archivármi, historikmi, právnikmi, hungaristami a s inými špecializovanými odborníkmi. K mnohým veciam sa však bude treba ešte stále vracáť a ich spresňovať v konfrontácii s vyexcerpovaným materiálom inde.

Popri Bartalovi ako hlavnom prameni sa tiež excerpovali

tieto slovníky a odborné publikácie:

- A. Bernolák, *Slowar slowenski, česko-latinsko-nemecko-uherski, Budaë 1825-1827 (6 zv.)*,
- A. Bernolák, *Gramatika Slovenská, Index*,
- F. Gröbel - E. Habel, *Mittellateinisches Glossar, Paderborn 1931*,
- F. A. Heinichen, *Lateinisch-deutsches Taschenwörterbuch, Leipzig 1952 (výberove)*,
- Irhóczy Kovách Lajos, *Új kiméritő tisztirasi szótár, Pesten 1846*,
- Kábrt a kol., *Latinsko-český slovník, Praha 1957 (výberove)*,
- E. Kamínková, *Výbor středověkých textů, 2.vyd., Praha 1962*,
- A. L. Krejčík, *Rodopisův latinsko-český slovníček a glosářik, Praha 1933*,
- Joannis Lyczzei, *Catalogus onomasticus Latino-Hungaro-Slavonicus vocum difficiliorum Itineris oeconomici, Posonii 1793*,
- J. Márton, *Lexicon trilingue Latino-Hungarico-Germanicum, Viennae Austriae 1818 (z neho len Glossarium terminorum iuridicorum)*,
- Mathaeus Pankl, *Compendium oeconomiae ruralis. Index difficiliorum vocabulorum, Posoně 1793*,
- M. Pankl - A. Bernolák, *Náuka o poľnohospodárstve. Podľa rukopisu A. Bernoláka z r. 1790 z lat. originálu preložil V. Gajdoš, Bratislava Osveta*,
- Ch. Fischer, *De oeconomia suburbana, Cassoviae 1743*,
- J. Žigo, *Výber zo stredovekých latinských textov, Bratislava 1969*,
- A. Miškovič, *Nomenklátor pružinský (s prílohou faksimile), Zborník Matice slovenskej, roč.XV.1937, č.1-2 (názvy zvierat, rastlín a pod.)*,
- M. Pražák - F. Novotný - J. Sedláček, *Latinsko-český slovník, Praha 1937 (výberove)*.
- Výberove sa plánuje excerpovať aj najväčší rukopisne zachovaný

slovník Hadvabného z r. 1763.

Porovnali sa ešte slovníky:

A. Szirmay, Glossarium vocum in politicis ac iuridiciis negotiis Regni Hungariae occurrentium, Cassoviae (s Bartalovým slov.), Hivatolos műszótár z r. 1845 (s Irhóczihó slovníkom).

Medzi odbornými publikáciami žiada sa uviesť ešte osobitne tieto publikácie:

M. Kučera, Slovensko po páde Veľkej Moravy, Bratislava 1974 (najmä názvy remeselníkov a zamestnancov),

M. Kučera, Anmerkungen zur Dienstorganisation in frühmittelalterlichen Ungarn, Zborník FFUK, XXI Historica, Bratislava 1970,

A. Huščava, Poľnohospodárske miery na Slovensku, Bratislava 1972,

Marsina - M. Kušík, Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku II, Bratislava 1959,

M. Majtán, Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov, Bratislava 1972,

L. Bílková - Z. Fiala - M. Karbulová, Altmährische Terminologie in den zeitgenössischen lateinischen Quellen und ihre Bedeutung, Byzantinoslavica XXVIII, Praha 1967.

Ako vidno aj z uvedených posledných publikácií, do slovníka sa zahrnú aj geografické názvy, najmä názvy slovenských miest, dedín a žúp, ako aj hlavné názvy miest a krajov bývalej rakúsko-uhorskej monarchie.

Treba ešte dodať, že pri koncipovaní sa dopĺňa jednak rozsah vyexcerpovaných termínov, jednak sa dopĺňujú termíny, ktoré etymologicky súvisia s vyexcerpovanými výrazmi, a to na základe vychádzajúcich slovníkov stredovekej latinčiny, poľského a nemeckého v zošitoch, a takisto termínmi z poľského slovníka cirkevnej latinčiny z r. 1958, ktorého autorom je A. Jougan. Po oponentúre fakultnej úlohy r. 1977 se na návrh oponentov zapracúva aj latinsko-slovenský slovník J. Špaňára, aby sa zjednodušilo používanie dvoch slovníkov, takže pôvodne plánovaný diferencný slovník stredovekej latinčiny bude teraz

obsahovať tak klasické, ako stredoveké termíny. Odborná slovná zásoba týkajúca sa štátnej správy bude prekračovať obdobie stredoveku a bude siahť až do 18. storočia. Zjednodušili sa aj zásady obvyklé pri spracovaní slovníkov (substantivizované adjektíva uvádzajú sa ako samostatné heslá a takisto aj všetky adverbiá). Podľa želania pracovníkov SAV zaviedlo sa rozpísanie ustálených spojení a väzieb, resp. frazeológie, ktoré sa spracúvajú v abecednom poradí do každého hesla, ktoré sa v spojení vyskytuje (napr. bonum donationale uvádza sa pod heslom "bonum" aj "donationalis").

Práce na slovníku v súčasnosti už výrazne pokročili. Z plánovaných asi 70.000 hesiel je skoncipované približne 39.000 hesiel, pravda s tým, že sa k jednotlivým heslám budeme musieť vracáť znova pri zapracovaní rozpísaných ustálených spojení, dopĺňať ich, resp. ich prepracovávať.

Pevne veríme, že aj keď náš slovník bude mať určité nedostatky, predsa bude účinným prostriedkom a pomocníkom pri odkrývaní kultúrneho dedičstva na našom území, písaného v latinskom jazyku. Bude vecou ďalších generácií, aby na tomto diele pokračovali a želateľným spôsobom ho zdokonaľovali.

Dne 26. prosince 1979 při návštěvě příbuzných v Linci zemřel náhle ve věku 78 let přední znalec latinské epigrafie Hans-Georg Pflaum. Dílo, které zanechal, vzbuzuje obdiv rozsahem i pronikavým rozbořením dílčích problémů a bude ještě po dlouhou dobu patřit k základním složkám literatury, nezbytné k vědecké analýze v široké oblasti latinské epigrafie, římské prosopografie a latinské onomastiky.

Hans-Georg Pflaum se narodil roku 1902 v Berlíně a zpočátku nic nenasvědčovalo tomu, že v něm vyrůstá vědec světového jména ve výzkumu klasického starověku. Jeho původně praktickému zaměření odpovídalo studium práv. Teprve později se začal věnovat starověkým dějinám, avšak nástup fašismu ho přinutil opustit z rasových důvodů Německo a emigrovat do Francie, která se stala jeho novou vlastí a kde s překážkami, vyvolanými soudobou situací, ve studiu pokračoval. Jeho učitelem se stal známý odborník na dějiny římského císařství J. Carcopino, který překvapoval své současníky rozsáhlými vědomostmi, ale uváděl je i do rozpaků osobními politickými názory. Druhá světová válka a obsazení Francie znovu přerušily Pflaumův plynulý vědecký růst. Jeho první publikovaná studie, věnovaná organizaci římské pošty, musela v okupované Francii vyjít anonymně (*Essai sur le cursus publicus sous le Haut-Empire romain. Mém. prés. par divers savants à l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, tome XIV, 1ère partie 1940*).

Teprve po válce získal H.-G. Pflaum trvalé zaměstnání ve svém oboru a mohl se plně věnovat vědecké činnosti. Výsledkem jeho celoživotní práce je na 250 publikací, které dokládají hlavní směry jeho badatelských zájmů. Jak je přirozené u každého epigrafika, prolíná jeho činností zájem o nově nalezené nápisy i správné čtení a všestrannou interpretaci dostupných epigrafických pramenů. Toto zaměření jej nezbytně přivedlo k účasti na přípravě ročenky *L'année épigraphique*, jakož i k

vydávání monumentální edice *Inscriptions latines de l'Algérie*, kde navazoval na dílo největšího znalce antické epochy ve vývoji severní Afriky St. Gsella (II 1, 1957 a II 2, 1976). Dalším, neméně důležitým aspektem studia nápisného materiálu se H.-G. Pflaumovi stala prosopografie, která směřovala k detailnímu rozboru úřední dráhy římských jezdců v císařských službách. Výsledkem jeho práce na tomto úseku jsou kromě jiného dvě proslulé monografie, které budou ještě dlouho úspěšně vzdorovat vší konkurenci: *Les procurateurs équestres sous le Haut-Empire romain* (Paris 1950) a *Les carrières procuratoriennes équestres sous le Haut-Empire romain I - IV* (Paris 1959 - 1961). V poslední době přispíval Pflaum prosopografickými studii i k výzkumu pozdněantického sborníku *Scriptores Historiae Augustae*.

Vědecký výzkum nebyl zdaleka jedinou složkou bohaté Pflaumovy činnosti. Byl si vědom, že každá disciplína si zajišťuje existenci nejen dosaženými výsledky, ale i tím, do jaké míry si vytvoří dostatečný početný a iniciativní dorost, schopný ji dále rozvíjet. Nelitoval proto námahy ani času k výchově mladých odborníků nejen v samotné Francii, ale i v jiných zemích. Potřeba mezinárodní spolupráce jako nezbytného předpokladu k rozvoji vědeckého poznání vedla H.-G. Pflauma v roce 1963 k založení *Association internationale d'épigraphie latine* (A.I.E.L.), kterou řídil stejně nadšeně jako obětavě až do své smrti.

H.-G. Pflaum měl srdečný vztah k Československu, který našel svůj výraz v čilých kontaktech s našimi badateli i v čisté odborné práci. Pflaum byl vydavatelem nově objeveného nápisu z alžírské Zany (antické *Diana Veteranorum*), obsahující podrobný *cursus honorum* Marka Valeria Maximiana, velitele římské *vexillace*, vzpomínané na skalním nápisu v Trenčíně (*Deux carrières équestres de Lambèse et de Zana = Diana Veteranorum, Libya*: *Archéologie-Épigraphie* 3, 1955, 123-154). Detailní interpretací zanského nápisu pomohl osvětlit důležitou epochu v historii našeho státního území v před slovanské době a osvětlit blíže i roli, kterou sehrálo střední Podunají v době počínající

cí krize římského impéria. Ve dnech 12. až 24. dubna 1965 vedl v Tupadlech u Mělníka a v Praze specializovaný epigrafický seminář, určený našim i zahraničním badatelům v oboru epigrafie a starověkých dějin. Součástí tohoto pracovního vědeckého setkání byla i exkurze, při níž účastníci semináře navštívili Trenčín a měli pod Pflaumovým vedením jedinečnou příležitost studovat na místě text tamního nápisu.

Svou neúnavnou prací si H.-G. Pflaum získal uznání četných vědeckých institucí. Byl čestným ředitelem Centre national de la recherche scientifique v Paříži, čestným doktorem na univerzitách v Bernu a ve Freiburgu/Br., dopisujícím členem Britské akademie a členem Německého i Rakouského archeologického ústavu. Jeho odchod je nenahraditelnou ztrátou v řadách latinských epigrafiků. Vědeckou obec opustil pracovník, který povznesl svou disciplínu na vysokou úroveň a pod jehož vlivem se odborně formovali četní příslušníci současné střední i mladé badatelské generace.

Nejdůležitější životopisná data doc. Vysokého byla shrnuta v článku napsaném k jeho sedmdesátinám, a proto je znovu neopakujeme (ZJKF 15, 1973, č.2, 1-16 s bibliografií, na niž zde odkazujeme). Na tomto místě bychom chtěli jen stručně charakterizovat jeho přínos vědě i naší kultuře.

Když jsme tehdy přáli svěžímu sedmdesátníkovi mnoho zdaru do další práce, netušili jsme, že plodné tvůrčí období se pomalu chýlí ke konci. Vysokého publikační činnost se uzavírá rokem 1976, kdy už začala jeho síly ochromovat vleklá zákeřná nemoc, která pak přivedila i smrt. Ale ještě do poslední chvíle, upoután na lůžko a obklopen péčí své choti, překládal z Moralií svého zamilovaného Plútarcha. Rukopis je dokončen a zbývá jen doufat, že jeho vydání na sebe nedá dlouho čekat.

Překladačská činnost Vysokého nebyla nikdy samoučelná či konjunkturální. Jeho překlady otvíraly poklady starověkého písemnictví širšímu okruhu čtenářů - obecně se cenila jejich čtivost a zároveň filologická přesnost a překladačská odpovědnost, na niž kladl vždy velký důraz i u druhých - a byly nerozlučně spjaty také s vlastní filologickou prací. Vysoký většinou překládal právě ty autory, kterými se hlouběji vědecky zabýval. Jak bychom si při tom nevzpomněli na rady, udílené v úvodech do textové kritiky, že kritický text je záhodno si také přeložit, alespoň pro vlastní potřebu, aby se ukázalo, zdali dává dobrý smysl.

Vrcholem jeho textově kritické činnosti jsou rekonstrukce papyrových zlomků řeckých tragiků, kterými se intenzivně zabýval v poválečných letech a jimiž si získal světové jméno; při této práci mohl uplatnit i své literární a překladačské nadání. Mnoho z vybroušených překladů Eurípidových zlomků poskytl nezištně pro publikaci v našich Zprávách (bibliografie č. 128-131, 136-137, 144). Jen si při tom někdy posteskl, že se nenašlo nakladatelství, které by bylo ochotno vydat celý

soubor těchto překladů neznámých dramat Eurípidových. Nakladatel se nenašel doposud, a tak zůstala naše kultura ochuzena o jedinečnou antologii, kterou sotva kdo jiný u nás už bude moci dát dohromady.

Vysoký patřil do starší školy, která pěstovala vědu pouze česky, i když samozřejmě ve světovém kontextu. Ke svým článkům i delším studiím přidával jen stručné či obsáhlejší resumé a zřídkakdy se dal pohnout – především na naléhání prof. Salače – aby celý článek publikoval cizojazyčně. I poslední článek o prologu k Eurípidově Alkméně v Ludvíkovského sborníku (č.191) je napsán česky. Cizinci tak nemohou sledovat všechny nuance důmyslné argumentace, zato se tu naskýtá výborná příležitost zvláště pro mladší adepty klasické filologie, aby se v mateřském jazyce poučili, jak v praxi vypadá filologická kritika na nejvyšší úrovni. Stejně poučení je možno získat i studiem starších prací Vysokého, které všechny vynikají filologickou akribií, uvážlivostí střízlivých závěrů a jasností výkladu. Jde v nich především o zjišťování pramenů a vzájemných závislostí různých antických autorů, převážně básníků, s výjimkou Platóna a nejstarších apologetů, při čemž se zvláště mohla uplatnit Vysokého schopnost jemného stylistického rozboru.

V tomto směru byl věrným žákem kritické školy svých učitelů, kterou navíc obohatil studiem literárních papyrů. Za své učitele vedle jiných vždy pokládal zvláště Karla Svobodu a Bohumila Rybu, i když jejich přímý vliv nemohl ještě pocítit během svých univerzitních studií. Byli to také tito dva profesori, kdo sami se ve svých habilitačních pracích zabývali otázkou pramenů (Svoboda Ciceronových filozofických spisů, Ryba Senekových konsolací) a kdo schválili a doporučili k tisku Vysokého habilitaci (č.39), týkající se pramenů Tertullianových dvou apologetických spisů a dílka De anima. Také v tomto případě jde především o prameny řecké (zvláště Iustina, Flavia Josefa a Poseidónia).

Složitou otázku časového pořadí Tertullianových apologetických spisů a Minuciova Octavia probral pak Vysoký na jiném

místě, aniž mohl dlouhý spor o prioritu jednoho či druhého rozhodnout (č.50). Stejně jako v článku "Domnělá životopisná vzpomínka sv. Justina (č.49) správně varuje před přecenováním časových narážek, které jsou, jak dokázal, naopak většinou pouhými literárními reminiscencemi; některé z nich lze sledovat až k Platónovi. Také rozhovor o filozofických problémech na břehu moře je locus communis; proto není ještě třeba umísťovat dialog Octavius do Ostie. Pro nás je to memento při používání literárních děl jako historického pramene.

V Zdeňku Vysokém odešel opět další z nemnoha žijících představitelů velké generace našich učitelů, kteří vynikali filologickou akribií, přísností požadavků, názorností výkladu i vřelým lidským zájmem o své žáky, jež vychovávali nejen na univerzitě, ale i na gymnáziích, nejen rozumem, ale i srdcem.

Doplňky k bibliografii:

187. rf.Sophocles, Electra. Edited by J.H.Kells (Cambridge 1973): LF 97, 1974, 44-45.
188. rf.A.Lesky, Die tragische Dichtung der Hellenen (Göttingen 1972): LF 97, 1974, 45-48.
189. rf.Euripides, Hecuba. Edidit S.G.Daitz (Lipsiae 1973): LF 97, 1974, 119-120.
190. rf.W.Steffen, Scripta minora selecta (Acad.sc.Polona 1973): LF 97, 1974, 120-121.
191. Nový zlomek prologu Euripidovy Alkmény (Pap.Hamb.119, col.III) (Ein neues Fragment des Prologs von Euripides Alkmene): Classica atque mediaevalia Jaroslao Ludvíkovský octogenario oblata (Brno 1975), 37-44.
192. rf.J.Adamietz, Untersuchungen zu Juvenal (Wiesbaden 1972): LF 99, 1976, 56-57.
193. rf.Comicorum Graecorum fragmenta in papyris reperta. Edidit C. Austin (Berolini 1973): LF 99, 1976, 113-114.

Bohumil Ryba zemřel

Dne 6. února 1980 v Praze zemřel ve věku 79 let univ. prof. PhDr. Bohumil Ryba, badatel v oboru latinské medievalistiky zejména našeho území, dlouholetý funkcionář a starosta Jednoty českých filologů a profesor Karlovy univerzity. Široká veřejnost si jistě připomene Rybovo šťastné rozluštění nápisů v Betlémské kapli a vydání středověkých prokopských legend; zájemce o jeho životopis odkazujeme na článek Z. K. Vysokého "K sedmdesátinám prof. dr. Bohumila Ryby" v Listech filologických 94, 1971, 163-172. Osobnosti Bohumila Ryby, jeho působení v Jednotě českých filologů a jeho dílu věnujeme pozornost v příštím sešitu ZJKF.

Redakce

Z.K.VYSOKÝ A JČF
Josef Šmatlák (Praha)

Obraz Zdenka Vysokého, dosud načrtnutý ve vzpomínkových člancích, by byl neúplný, kdybychom pominuli jeho působení v Jednotě českých filologů. Sympatie k ní si Zdeněk Vysoký přinesl z domova spolu s láskou k antice; jeho otec, klasioký archeolog Hynek Vysoký, pracoval ve výboru Jednoty od roku 1881 jako knihovník a jednatel a v letech 1885-87 zastával funkci starosty.

Zdeněk Vysoký vstoupil do JČF již za gymnaziálních studií, v říjnu 1920, podnícen bezpochyby také nadšenou agitací nového člena výboru JČF, Bohumila Ryby. Otcův příklad přiměl Zdenka Vysokého k aktivní práci: na správní schůzi Jednoty 24. listopadu 1923 přijal volbu do kontrolní finanční komise a v ní působil 4 roky, po dobu studia na filozofické fakultě. Roku 1927 odešel na gymnázium do Náchoda, ovšem styky s Jednotou nepřerušil, naopak s prof.J.Ptáčkem podporoval distribuci středoškolských učebnic vydávaných Jednotou. Dva roky učil také na gymnáziu v Kralupech, ale již roku 1933 zakotvil v Praze, na gymnáziu v Londýnské ulici, a tak se mohl opět bezprostředně zapojit do práce Jednoty. V letech 1935-43 působil znovu v kontrolní finanční komisi. V lednu 1939 z popudu Ministerstva školství a národní osvěty byl jmenován do komise pro revizi učebnic jako zástupce JČF pro řečtinu, ovšem nastolení protektorátu záhy zmařilo možnost výraznějšího uplatnění jeho bohatých znalostí a pedagogických zkušeností. Válečná léta ochromila činnost nejen Jednoty, i Zdeněk Vysoký se odmlčel. Výraznou změnu přineslo až osvození: na správní schůzi 24.ledna 1946 byl Zdeněk Vysoký zvolen jednatel. V této funkci se zasloužil o nový rozmach činnosti JČF v poválečných letech a zastával úlohu symbolické pravé ruky tehdejšího starosty, Bohumila Ryby.

Podílel se na prosazení nových Stanov JČF roku 1946 a značné úsilí vyvíjel i v komisi (spolu s B.Rybou, Č.Vrán-

kem a dalšími), kterou JČF ustavila v lednu 1947 za účelem vypracování memoranda k navrhovanému zákonu o školské reformě. Memorandum bylo schváleno členskou schůzí 18.března 1947 a Zdeněk Vysoký zařídil jeho publikaci v denním tisku a distribuci na všechny pedagogické ústavy. Avšak bouřlivé události následujícího roku strhly pozornost společnosti jiným směrem a podstatně zasáhly i do života Jednoty; s reorganizací společenského života se prosazovala i reorganizace vědeckého života a samostatné vědecké spolky zanikaly nebo přecházely do ČSAV. Zdeněk Vysoký vytrval ve funkci jednatele až do zániku JČF v roce 1953 a poté se soustředil na pedagogickou a odbornou práci na filozofické fakultě.

V průběhu členství v JČF se Zdeněk Vysoký neomezil pouze na funkcionářskou činnost. Výsledky jeho badatelské práce nacházíme pravidelně na stránkách kmenového časopisu Jednoty, Listů filologických, již od roku 1926 a řadou příspěvků obohatil i Zprávy Jednoty klasických filologů. Svou hřivnou přispěl i do přednáškové tradice JČF a své přednášky vždy věnoval předmětům vlastní badatelské práce: básnířce Sapfo, homérským eposům a řecké tragédii. Mimoto v začátcích své klasickofilologické dráhy poskytl vlastní rukopisné překlady z řecké lyriky pro dva recitační večery, které Jednota pořádala v květnu 1925 a v březnu 1927.

Za tímto prostým jednostranným výčtem činnosti Zdeňka Vysokého, který samozřejmě nemůže ani neochce nahradit jeho curriculum vitae, zachycené v paměti jeho přátel a žáků, bychom měli vidět nejen vynikajícího klasického filologa, ale zároveň skromného a obětavého člověka, který věnoval rozvoji a propagaci antických studií u nás všechny síly.

Jan Bouzek, *Objevy ve Středomoří*. Praha, Odeon 1979, 174 s
165 obr., 31 bar. tab.

"*Objevy ve Středomoří*" jsou pokusem specialisty představit svůj obor co nejširšímu publiku. Vysoká úroveň nauková i pedagogická je u těchto prací samozřejmostí, horší to však bývá s nároky kladenými na čtenářovu trpělivost. Nezasvěcenec je proto zpravidla odkládá po první kapitole; není mu totiž jasné, proč by se těmito problémy měl zabývat právě on. Úspěch tu tedy závisí na tom, zda se autorovi-odborníkovi podaří vyvolat u čtenáře-laika dojem, že je vlastně velmi důležité něco se o těchto věcech dozvědět. Bouzkovi se to podařilo. Nebude možná na škodu zamyslet se nad tím, jak toho dosáhl.

Struktura knihy je velmi prostá, bezesporu záměrně. Autor chtěl čtenáři usnadnit orientaci v neznámých údobích a po neznámých oblastech antického světa, jimž je kniha především věnována. Jednotlivé kapitoly jsou tedy řazeny za sebou nejen chronologicky, ale i topograficky: čtenář putuje z Malé Asie na západ a z 9. tisíciletí př.n.l. do konce starověku. Na vybraných ukázkách novinek středomořské archeologie se autorovi podařilo představit nový archeologický materiál v celé jeho šíři i významu pro dějiny antiky; současně také poukázal na hlavní typy otázek, jež si dnešní archeologie klade. Toto vše, přehlednost, vědecká fundovanost a zajímavost předkládaných informací však nevysvětlí, proč byla kniha bleskurychle rozebrána. Úspěch spočíval bezesporu v jejím pojetí.

Literatura vědecká a populárně vědecká se od sebe liší nejen v přístupu ke studované skutečnosti, ale i ve formě, již jsou autorovy závěry předkládány čtenáři. U vědeckého díla samozřejmě předpokládáme, že nás bude objektivně informovat, čteme jej však především kvůli jeho autorovi (tím spíše,

je-li to náš odborný zájem). Jestliže by tedy Bouzek vydal Objevy ve Středomoří jako dílo vědecké, zajímalo by nás především, co si o těchto objevech myslí on sám, jaká je jeho osobní verze. Bouzek však vydal populárně vědeckou práci, nechce řešit žádné problémy a i nás zajímají především ony objevy ve Středomoří a problémy s nimi spojené (od autora v tomto případě naopak vyžadujeme, aby se zdržel příliš osobně zabarveného výkladu). Na rozdíl od vědecké literatury, jež si klade za cíl přispět k pokroku vědy a staví tedy na osobním přínosu autora, literatura populárně vědecká by měla klást důraz především na objektivní informaci. U Bouzka tomu tak je, u většiny autorů populárně vědeckých publikací bohužel ne; čistě subjektivní, zpravidla krajně vyhocený názor na danou problematiku podle těchto autorů patří přímo k podstatě tohoto literárního žánru. Z těchto důvodů je tedy třeba zdůrazňovat takovou samozřejmost, že základem popularizace musí být nestranná informace.

Podívejme se na způsob, jakým by měl, podle mého názoru, autor populárně vědecké práce tyto informace čtenáři předkládat. Především by se zcela jistě měl vyhnout postupům převzatým z vědecké literatury, kde je totiž - na rozdíl od beletrie, k níž je nutno populárně vědeckou tvorbu počítat - intenzivní zájem čtenáře dán již samotným tématem práce. Autor se tedy nemusí ohlížet na to, zda je jeho výklad každému srozumitelný či esteticky působivý. Svůj názor na studovanou skutečnost podává přímo, prostřednictvím teoretických konstrukcí, jež si pro tento účel vybudoval. V literatuře populárně naučné toto pochopitelně nepřichází v úvahu už proto ne, že tyto teoretické konstrukce se neobejdou bez speciálního technického jazyka, jehož znalost by laika zbytečně zatěžovala. Není to ostatně vůbec nutné, populárně vědecká literatura přece může svou informaci přímo evokovat v čtenářově mysli, obdobně jako je to běžné v krásné literatuře (tedy prostřednictvím specifických uměleckých prostředků, jejichž působení je zaměřeno spíše na představitivost než na intelekt). To, že se tím okruh

problémů, jež je možno popularizovat, značně zúží, není nijak na překážku, vážnější zájemci dají přece přednost původnímu pramenu.

Toto je tedy ideální poměr populárně vědecké literatury k literatuře krásné a literatuře čistě vědecké: z první by měla čerpat výrazové prostředky, prostřednictvím druhé by měla dosáhnout toho, aby výsledný dojem v čtenářově mysli odpovídal stávající úrovni vědeckého poznání o studované skutečnosti. Mnohem častější je však, bohužel, takové pojetí populárně vědecké literatury, jež tento žánr chápe jako výsledek volného prolínání umění a vědy. Výsledek je potom beztvářá šedá hmota, již lze charakterizovat buď jako učeně se tvářící beletrii, či naopak jako beletrizaci vědecké literatury podle toho, která část směsi převáží. Výchozím bodem je tu však vždy vědecký výsledek ve formě odborné publikace a princip jeho popularizace je následující: spolu s vědeckými výsledky je převzat i způsob jejich prezentace, přičemž obé je volně upraveno zcela podle potřeb uměleckého vyznění díla. Neschopnost oddělit vědecké výsledky od způsobu jejich prezentace, běžného ve vědecké literatuře, má ovšem svou hlubší příčinu - popularizátor totiž zpravidla podstatně problému vůbec nerozumí. "Vědeckého" jazyka se ovšem drží i tam, kde pochopil, i to je pokládáno za nezbytnou součást žánru. Právě tohoto "vědeckého" jazyka a "vědecké" prezentace informací by se však měla populárně vědecká literatura úzkostlivě vyvarovat. Předpokládá to ovšem dokonalou a bezprostřední znalost materiálu a jeho problematiky; jen tak je možno se odpoutat od vědy v její knižní podobě, která laika pochopitelně odpuzuje.

Vraťme se však k Bouzkovi a Objevům ve Středomoří. Podívejme se, jak se s tímto problémem vypořádal. Namátkou vybírám jeho charakteristiku Sira J. D. Beazleyho: "Sám jsem se s ním setkal již jako se starcem, téměř hluchým, a po smrti své ženy, která ho o několik let předešla, v mnoha praktických věcech bezmocným, ale s citem pro kreslířské rukopisy na vázách stejně dokonalým jako kdykoli předtím". Lze lépe jednou větou zpro-

středkovat čtenáři dojem velikosti díla tohoto zakladatele moderního bádání o stylu řeckých váz? Kontrast téměř absolutní invalidity a naprosté duševní svěžesti starého Sira Johna je pro vědecké posouzení jeho celoživotního díla ovšem zcela irrelevantní. U toho, kdo však s tímto dílem do styku nikdy nepřišel, vyvolává Bouzkova charakteristika naprosto správnou představu. Zařazuje totiž tuto dnes již téměř mýtickou postavu klasické archeologie po bok Homéra a ostatních velikánů, jejichž intelekt vynikal na pozadí fyzické nemohoucnosti. Tato charakteristika vzbuzuje sympatie, úctu, ale také trochu strach z nadlidského (Beazley byl často přirovnáván k počítačím stroji).

Bylo by jistě možné vybrat i jiné příklady toho, jak se Bouzek snažil oprostít skutečnosti vědy od závislosti na jazyku vědy a vyjádřit je pomocí prostředků čistě uměleckých. Neříkám, že se mu to všude podařilo, mne však tento rys Bouzkových Objevů ve Středomoří zaujal nejvíce.

Jan B a ž a n t

Jan Pečírka a kol., Dějiny pravěku a starověku I, II. Praha, SPN 1979, I.díl 607 str., II.díl 605-1091 str., rejstřík, bibliografie, 331 ilustr., 9 tab., 29 mapek v textu + 6 map v příloze (Světové dějiny, sv.1)

Po čtyřiceti létech organizačního tápání, která uplynula od vydání monumentálních Dějin lidstva (vyd. Melantrich), se na našem knižním trhu konečně objevilo kýžené původní syntetické zpracování dějin pravěku a starověku od kolektivu českých autorů. Lze říci, že byl už nejvyšší čas, protože výzkumy v této oblasti historie stále pokračují, hromadí se nové nálezy a interpretace a dosud používané překlady sovětské historiografie (Sergejev, Maškin, Ďjakov-Kovaljov aj.), doplňované dílčí monografickou a encyklopedickou produkcí našich odborníků, již nemohou stačit dynamice doby a požadavkům výuky.

Tuto potřebu by nové dějiny měly uspokojit; zahrnují rozsáhlou dobu (dosud nejrozsáhlejší ze všech učebnic světových dějin) od prvních stop života na Zemi až do 5.stol.n.l., kdy s metamorfózou staré společnosti nastupuje epocha středověku. Vlastní text je rozdělen do 21 hlav: 4 hlavy jsou věnovány pravěku do 3.tis.př.n.l., 15 hlav starověku a jeho protagonistům - Egyptu, maloasijským a předoasijským říším, Řecku, Římu a evropským migracím, 1 hlava shrnuje dějiny Indie od pravěku do konce starověku a 1 hlava obsahuje dějiny Číny.

Pozornost autorů se soustředila na hlavní nositele lidského a kulturně historického vývoje a na klíčové projevy hmotné a duchovní kultury. Do oddílu pravěku je zahrnuto rozsáhlé teritorium Evropy a Malé a Přední Asie s důrazem na mediteránní oblast, kulturně preferovanou, kde se nacházejí nejhojnější a nejvyspělejší projevy starověkých kultur, v nichž moderní archeologie rozeznává spoustu slohových vrstev, lokálních odlišností a zároveň "mezinárodních" souvislostí, takže celkový přehled působí nepřehledně; zmínky o objevech v Africe, Americe a Asii však dovolují tušit, že pravěk nebyl výsadou jen kulturně nejbohatších oblastí.

V oddílu starověkých dějin měli autoři pochopitelně obtížnější situaci, protože starověká společnost již odhodila anonymitu rozsáhlého lidského stáda, dělila se do malých celků s vlastní historickou, sociální a kulturní specifikou a kontinuitou a s vynálezem písma zvěčňovala jména svých tvůrců. S kritickým odstupem procházíme dějinami Přední Asie, Egypta, Malé Asie, Blízkého Východu aj. Těžištěm starověkých dějin jsou pro Evropana dějiny Řecka a Říma a jim také autoři věnovali maximum pozornosti; nejvíce je upoutaly Athény a období krize římské republiky spolu s principátem. Dostatek místa je věnován ostatnímu evropskému starověku, zejména etnickým migracím. Ovšem některé starověké říše, a sice v Přední Asii a Africe, přišly přitom poněkud zkrátka. Samostatných oddílů se dostalo noblesně a čtivě napsané historii Indie a velkoryse obyté historii Číny (reputaci nespraví ani zevrubná chronologic-

ká tabulka v úvodu).

V možnosti soustředění mnoha specialistů je přednost kolektivní práce a její líc, na rubu často nacházíme nadměrné zaujetí jednotlivých autorů pro vlastní látku a nechuť k respektování historických proporcí; tento nedostatek zhusta neodstraní ani svědomitá redakční práce.

Nechci jednostranně posuzovat, nakolik se v tomto díle zásadního významu podařilo vyrovnat tendence individuální s kolektivními, neboť rozhodujícím kritériem "úspěchu" se nakonec bezpochyby stanou požadavky vysokoškolské výuky. Je totiž nad síly jedince posoudit komplexně a objektivně tak rozsáhlé dílo jako tyto Dějiny pravěku a starověku. Zjevnou snahou kolektivu autorů bylo vytvořit (na základě osvědčených historiografických postupů a s využitím nejnovější odborné literatury až do r. 1978) přehlednou příručku, která v základních obrysech nastíní obraz vývoje lidské společnosti, její kultury a problematiky historických epoch a poskytne základy ke speciální práci na rozmanitých úsecích popisované historie, na něž poukazují petitem odlišené pasáže a důkladná elementární bibliografie. (Z tohoto důvodu považuji četné odkazy na pramennou příručku, Antiku v dokumentech I-II, za šťastné a metodicky cenné a stejně tak i dílčí tématickou bibliografii k jednotlivým kapitolám).

Ale jak bývá u rozsáhlých děl obvyklým jevem, čím více hlav, tím více rozumu, ale také více chyb, resp. opomenutí.

Autoři nevyužívali rovnoměrně nejnovější údaje: potěšila me nová typologie hominidů (str.47) nebo v detailu zmínka o nedlouho známé významné lokalitě Lepenski Vir (str.103), na druhé straně však postrádám jakoukoliv zmínku o jednom z nejvýznamnějších archeologických objevů poslední doby, a sice o objevu pozůstatků Homo heidelbergensis v jeskyni Petralona v sev. Řecku r. 1976. Zarazilo mne tvrzení, že z keltské figurální plastiky mimofrancouzského území známe jen jedinou kamennou hlavu ze Mšeckých Žehrovic (str.788). Je známa i druhá (pískovcová) hlava, a to z kultovního areálu keltského oppida na Závisti. Z textu se vytratila data některých významných

událostí, např. na str.276 schází datace bitvy u Megidda a objevuje se dodatečně na str.320, na str.306 schází časový údaj ke smlouvě Telipina s Kizvatnou, tvrzení o založení Tanaidy na str.486 není zcela přesné, neboť Tanais byla založena poprvé kolem r.500 př.n.l. a obnovena kolem r.300 př.n.l., v chronologické tabulce na str.737 postrádám údaje o Mariových vojenských akcích a zcela se vytratila tabulka k období římských dějin 395 - 476 n.l., na str.50 jsem zjistil disparátní časové údaje o australopitékovi. Čtenáře pravděpodobně zarazí "přeskakování" některých historických úseků, ale to lze omluvit zřetelím k menšímu (?) historickému významu vynechaných etap.

Hodnotu výkladu někde snižují neúplné informace, např. u obr.80 a 90 chybí legenda k čísluovaným místům, na str.359 není vysvětlen termín falešná klenba, etymologická analogie Bú-taidai x Budějovice není upřesněna (lépe by bylo ⁺Budiwojovice = osada lidí Budiwojových), v hlavě X. naopak postrádám jakoukoliv etymologii jména Foiničané x Punové, na str.788 chybí objasnění termínu BIATEC, na str.877 se nedostávalo autorům odvahy určit (přibližnou!) polohu Marbodova dvora, u pravěkých kultur není dodržována zásada lokalizace atd. Nesrovnalosti se vyskytly i v bibliografii: z mnoha publikací V.Zamarovského byli "vzati na milost" pouze Bohové a hrdinové antických bájí (str.1025), ačkoliv o vědeckopopularizační hodnotě ostatních Zamarovského publikací pochybuje málokdo, na str.618 je uveden neúplný název knihy St.Richtera - správně má být "Kartágo. Po stopách Punů, Římanů a Vandalů"... , na str.833 se vloudila jazyková chyba - správně má být "Die Römer am Rhein und Donau", na str.899 postrádám v bibliografii tituly: M.A.Wes, Das Ende des Kaisertums im Westen des Römischen Reichs (s'-Gravenhage 1967) a K.Christ, Der Untergang des Römischen Reiches (Darmstadt 1970), v bibliografii k dějinám Řecka a Říma se nedostalo místa na faktograficky cenné a dodnes používané Stiebitzovy dějiny literatury, na str.1020 je chyba - Bibliografii řec. a lat. studií v Československu 1974-75 vydala JKF jako 4.sešit Zpráv JKF a nikoliv KRŘL.

Uspěchaná redakční kontrola přehlédla rozpory v psaní vlastních jmen: na str.729 se vedle sebe objevují Bacchus a Bakchanálie, ale naproti tomu Gracchus a gracchovská reforma, v popisu k obrázku č.263 na str.831 se píše Herculaneum a v soupisu ilustrací na str.1080 Herkulaneum, zarážející je různopsaní J.M.Štaerman (str.851) vedle J.M.Štajermanová (str.737, 812, 1029 aj.) nebo M.J.Sergejenková (str.817) vedle M.Sergejenko (str.1029) a M.J.Sergejenko (str.812)aj. Kvalita reprodukce ilustrací je (bohužel jako obvykle) podprůměrná; metodicky ne zcela vhodné jsou zejména v odd. pravěku četná půdorysná schémata (n.b. bez popisů), jejichž informační hodnota je se zřetelem k poslání publikace malá, užitečnější jsou pokusy o rekonstrukci původního vzhledu, např. obr. 17, 27 nebo 67.

Za dobrý nápad považuji dílčí chronologické tabulky v textu, které poskytují předběžnou historickou informaci a zároveň přehled historických mezníků, a připojení obsahu obou dílů ke každému z obou svazků.

Doufám, že mé připomínky přimějí redakci - pro případ dalšího vydání - k pečlivější práci, ale zároveň neodradí čtenáře od tohoto 1. vydání. Hodnota díla je nesporná z mnoha aspektů, které jsem nastínil, a navíc je solidní vizitkou samostatnosti a kvalit české historiografie a archeologie.

Josef Š m a t l á k

Život a umučení svatého Václava a svaté Ludmily, Kristiánova legenda. K vydání připravil, z latinského originálu přeložil a poznámkami opatřil Jaroslav Ludvíkovský. 1. vyd. Praha, Vyšehrad 1978, 164 s.

Výročí 1050 leté smrti knížete Václava nemohlo být důstojněji oslaveno než znovuvydáním nejrozsáhlejšího a stylisticky nejvybroušenějšího, ale zároveň nejkritičtější posuzovaného životopisu, t. zv. legendy Kristiánovy.

Kdysi především Josef Dobrovský ji považoval za pozdní falzum. Rehabilitovat tento spis se pokoušel především Josef Pekař, jeho spolupracovníci a žáci i reeditor této legendy Jaroslav Ludvíkovský, který se jako medievalista celý život věnoval především studiu cyrilometodějských a svatováclavských legend.

Ludvíkovský podpírá argumentaci Pekařovu i jiných obhájců ještě rozbořem eurymie v Kristiánově legendě, ke kteréžto metodě, v nefilologických kruzích málo známé, dřívější autoři až již pro důkaz pravosti, či jeho vyvrácení nesáhli. Pokládá za vysoce pravděpodobné, že dílo pochází z doby sv. Vojtěcha, a vykládá věc tak, že hyperkritičnost Dobrovského a Dobnera vznikla ze ztotožnění mnicha Christiana (Kristiána, Kříšťana) s legendárním synem Boleslava I. Ukrutného, Strachkvasem, o kterém kromě poloanekdotické zprávy u Kosmy nic bližšího nevíme.

O Kristiánově legendě by se dalo napsat, co už kdysi bylo napsáno o bibli a Homérovi, že literatura o nich tvoří mnohem rozsáhlejší knihovnu než těch několik skrovných svazků. Z pojednání přesahujících už mnoho tisíc stran podal Ludvíkovský výtah o 15 stranách, doslova nazvaný Obecný úvod k poznámkám, a 16 stran poznámek k textu.

V edici latinského textu vychází Ludvíkovský, podobně jako Pekař v Die Wenzels - u. Ludmilallegenden z rukopisu kapitulního, avšak dbá ještě více filologické zásady lectio difficilior - potior: obtížnějším čtení je nutno dát přednost. Tak např. se objevuje místo klasického latinského avia čtení ava (rkp.). Emendacím se Ludvíkovský vůbec vyhýbá. Jen výjimečně athetuje některé čtení, kde omyl je naprosto zřejmý, zrovna tak řídké jsou doplňky ex coniectura. K textu je připojen český překlad, velmi čtivý, neboť šroubovaný latinský originál činí na některých místech potíže i odborníkům. Zde je rovněž nutno zdůraznit, že Ludvíkovský upozorňuje na to, že právě tento sloh je mnohem starší (např. na základě autority Wattenbachovy) než třeba stylisticky mnohem průhlednější Kosmas. Překlad je rovněž vhodný vzhledem k dnešnímu úpadku klasického vzdělání.

K značné popularizaci díla jistě přispívají i obrazové přílohy archeologické i kodikologické.

Bylo by si přát, aby tomuto skromnému dílku se dostalo reedice, neboť bylo záhy rozebráno. Podobně by měly vyjít i jiné význačné prameny narrativního rázu pro odborníky, ale přístupně i pro zainteresované laiky, neboť na reedici Fontes rerum Bohemicarum s celým rozsáhlým aparátem nebude dlouho pomýšlení.

Hjalmar K o p ř i v a

Miloslav Okál, Život a dielo Martina Rakovského, I.diel. Martin, Matica slovenská 1979, 392 str. + príl.

Monografia o humanistovi, navyše z pera domáceho bádateľa, je isto nekaždodennou, a už preto vítanou udalosťou. Tým väčšmi to platí o knižke, ktorej bez váhania možno prisúdiť atribút objaviteľstva, lebo jej autor v rozhodujúcej miere prispel k tomu, aby obraz najvýznamnejšieho slovenského humanistického básnika pomoháčskeho obdobia získal na plastičnosti.

Zo zabudnutia, kam Martin Rakovský zapadol s celým radom dejateľov našej kultúrnej histórie, sa vynára postava básnika rodom z Turca až na začiatku nášho storočia vďaka bádateľským záujmom Antonína Truhláča a o dačo neskôr Alberta Pražáka. Po nich prevzal štafetu výskumu literárneho odkazu humanistického básnika Ján Mišianik a on dal vlastne aj prvý impulz k tomu, aby sa profesor klasickej filológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, Miloslav Okál, nezaoberajúci sa až dovtedy nijako bližšie problematikou latinského humanizmu, pustil do výskumu diela svojho o štyri storočia staršieho krajana v intenzite a dimenziách, ktoré v slovenskej neolatinistike zatiaľ nemajú obdobu. Od polovice šesťdesiatych rokov vypracoval takmer dve desiatky štúdií, publikovaných v zborníkoch bratislavskej univerzity Historica resp. Graecolatina et Orientalia, na stránkach Listov filologických a inde. Súbežne so štúdiami vznikal preklad celého diela Martina Rakovského;

jeho uverejnenie r. 1974 vo Vydavateľstve SAV v Bratislave spolu s paralelným zväzkom textu pôvodiny, s inštruktívnymi predslovmi a poznámkovým aparátom, možno považovať za vzorovú edíciu, ktorej významové súradnice na tomto mieste hádam netreba vyratúvať. Pokusom o syntézu dosiaľ prevážne časopi-secky a cudzojazyčne publikovaných poznatkov je táto monografia, ktorej prvý diel opisuje básnikove životné osudy a analyzuje jeho dielo.

Biografickú polovicu knihy rozdelil M. Okál do piatich chronologicky, presnejšie povedané analisticky koncipovaných kapitol. V prvej z nich, nazvanej Historia rodu Rakovských (11 - 36), na pozadí komplikovaných vzťahov s rodinami v Turci a v Liptove načrtáva portrét Martinovho strýka a podporovateľa na štúdiách, Juraja Rakovského, impetrátora rodu, obratného politika a súčasne chantivca bez škrupúl. Údaje o majetkových sporoch Rakovských zapíňajú tiež záverečnú kapitolu tejto časti knihy, Návrat do Turca (88 - 101), kde sa pred nami odvíjajú deje ostatných deviatich, básnicky neúrodných rokov Martinovho života, cez ktoré mali majetkové boje skôr defenzívny charakter a mierili neraz aj proti najbližším. Aj keď autor knihy nutne váha pri hľadaní motivácie pre básnikovu cestu do Kutnej Hory, kde pri návšteve svojho brata Mikuláša v auguste r. 1569 zomrel, zdá sa, že poradie nú-kajúcich sa možností zodpovedá pravdepodobnosti. V kapitole Detstvo a školské roky Martina Rakovského (37 - 49) autor zväčša nemohol čerpať z primárnych prameňov priame údaje, a tak pri pokuse o datovanie štúdií v Kremnici, Bardejove a Brašove vznikla zaujímavá digresia s hojnosťou kombinácií, ktorej meritum se dá rezumovať do konštatovania, že spomedzi učiteľov v predwittenberskej fáze básnikových štúdií naň najväčšmi zapôsobil Melanchthonov žiak, rektor bardejovskej školy Leonard Stöckel. Kapitoly Pobyť v Čechách (50 - 58) a Bratislavské desaťročie (59 - 87) sa zaoberajú rokmi tvorčieho rozletu Martina Rakovského. Dozvedáme sa o jeho kontaktoch s príslušníkmi českej elity vzdelancov z Hodějovského básnic-

kého krúžku aj s činiteľmi politického života a interesantný je takisto detailný pohľad, venovaný rokom jeho rektorovania v Lounoch. Zaujímavosť expozé rastie s básnikovým príchodom do Bratislavy a vyrozprávanie jeho služobnej kariéry, profily politických osobností a predstaviteľov uhorského duchovenstva, najmä však obraz kultúrnej Bratislavy v tretej štvrtine 16. st. rozhodne patrí medzi najpríťažlivejšie a najvydarenejšie partie celej knihy.

O dačo rozsiahlejšia je druhá polovica knihy, venovaná rozboru Rakovského tvorby, v ktorej sa nám rozporná postava humanistického básnika predstavuje z tej svetlejšej stránky. Rozdelenie tejto časti na kapitoly Wittenberské obdobie činnosti Martina Rakovského (131 - 151), České obdobie činnosti M. R. (152 - 191) a Bratislavské obdobie činnosti M. R. (192 - 325) svedčí o tom, že ani tu sa M. Okál nevzdáva chronologického prístupu. V deskriptívnom výklade sa pridržiava unifikovanej schémy - genéza príslušného diela, jeho členenie, obsah, literárne pramene, forma -, čo vzhľadom na rozsah materiálu možno považovať za prijateľné. Najvyššie uznanie si zasluhuje najmä rozbor fénixovskej témy, podanie problematiky Platónovho snubného čísla, náuky o rovnosti a spravodlivosti, ako aj stopovanie antických (v menšej miere novších) literárnych vplyvov, ktoré je zasväteným pohľadom do básnickej dielne M. Rakovského. Viac rás sa pripomínajú tiež iné prvky, determinované dobou, ideovou orientáciou a triednou príslušnosťou autora (záujem o osud ľudského individua, zameranie na otázky štruktúry štátu, možnosti jeho zmeny, postoj k manuálnej práci a chudobným občanom, cit pre prírodu ap.), no najpodrobnejšie je spracovaná otázka antických tradícií a zmapovanie autorských citácií u Rakovského. Čitateľ si môže zostaviť doslova štatistiku zastúpenia jednotlivých autorov, z ktorej vyplynie zásadná zhoda s postupmi predstaviteľov tzv. reformačného humanizmu: z polstovky autorov najplodnejšími "prispievateľmi" sú Cicero (zväčša spis O povinnostiach), Aristoteles (bezmála z 90 % Politika a Etika Nikomachova), Ovidius (najmä Premeny) a s trocha

väčším odstupom Vergilius, z humanistických autorov hlavne Melanchthon, Rakovského učiteľ vo Wittenbergu. Okäl správne prízvukuje (s. 266), že je neisté, kde ide o výsledok priamej lektúry a kde o sprostredkované poznatky.

Hodnotu knihy zvyšujú aj dodatky: katalóg básnikových diel a kalendárium závažnejších udalostí v rode Rakovských. Výbornou pomôčkou pre čitateľa, ktorý ľahko môže stratíť prehľad pri identifikovaní členov tohto rozvetveného rodu, je genealógia, dovedená až do generácie Martinových detí. Na druhej strane veľmi dobrý dojem z knihy ruší niekoľko zbytočných chýb. Na s. 385 sa hovorí o Lauterwaldovej úchyľke sola fide, hoci prešovský pastor M. Lauterwald princíp sola fide spochybňoval. Opatrnejšia formulácia a širší záber by sa žiadal aj pri interpretácii výrazu Stoo pulvere (146 n.), kde stotožnenie s Lauterwaldom - iste nie nesprávne! - vyznieva azda priveľmi priamočiaro. Označenie stoicus možno vzhľadom na frekvenciu útokov proti (novodobému) stoicizmu v jazyku reformačnej polemiky vzťahovať - analogicky s hanlivo používaným Epicureus - na širší okruh protivníkov. Nezvyklá je citácia Erasma v pozn. 132 na s. 329 a podoba mena Marzia Galeotta (s. 375). Ťažké srdce môže mať čitateľ na chyby napr. na s. 216 n., 229, 234, 254, 258, ktoré nectia ani v tiráži menovaný redaktorský team. Výhodnejšie pre čitateľa by bolo tiež zaradiť bohatý poznámkový aparát (takmer 3500 odkazov) pod čiaru než na koniec každej z dvoch častí knihy.

Celková bilancia prvého zväzku monografie však ostáva vysoko aktívna, čo naznačuje, že pozitívnu odozvu možno čakať takisto u sľúbeného, tematicky pozoruhodného druhého zväzku, ktorý má charakterizovať typ humanizmu u Rakovského, definovať básnikov svetonázor a zasadiť ho do širšieho historického a sociálneho kontextu, ako aj upozorniť na prípadné neskoršie ohlasy na dielo, ktoré má v európskych kultúrnych súvislostiach čestné miesto. Jednoznačne možno konštatovať, že pre budúce syntetické hodnotenia ciest a intenzity antických vplyvov v kultúrnej his-

tórii Slovenska je Okálova analýza konkrétneho materiálu významným príspevkom.

Daniel Š k o v i e r a

Josef Hejnic, Latinská škola v Plzni a její postavení v Čechách (13.-18. století). Praha, Academia 1979 (Rozpravy ČSAV, Řada společenských věd, 1979, roč.89, seš.2), 69 str., 8 obrazových příloh.

Ve své studii se autor zabývá vývojem městske školy v Plzni od jejího počátku ve 14. století až do doby zániku v 1. pol. 18. století. Svou práci rozdělil do tří základních částí, ve kterých pojednává o historii školy, o jejím vnitřním životě a vyvozuje závěry. Práci doplňuje přílohami.

V první části - tedy v kapitole o historii školy - se zaměřil na vylíčení počátků školy ve 14. století. Potom ukazuje osudy školy v době husitské, kdy se město Plzeň po prodělání krátké husitské epizody v počátcích revoluce stalo oporou katolické strany. Materiálně slušně zajištěná škola se tehdy stala střediskem žakovské poezie, která dříve rozkvétala na Karlově univerzitě v Praze. Na škole vznikly silné konzervativní tradice, které zpomalily pronikání renesančního humanismu na školu. K tomuto procesu docházelo až na začátku 16. století. V té době sleduje Hejnic především literární činnost rektorů a učitelů školy, ukazuje, jak hluboce se v ní odrážejí tehdejší osudy měšťanské školy. V závěrečné části se věnuje plzeňské škole v 16. - 18. století, kdy získala rozhodující vliv na školu protireformačně zaměřená skupina městske inteligence. Tehdy došlo dokonce ke snahám o založení jezuitské koleje, které se však po několika pokusech skončily neúspěchem.

Problémy, které byly spojeny s chodem školy a s jejím vnitřním životem, se zabývá druhá část práce, nazvaná Vnitřní život školy. Nejprve se mluví o poměru školy k městske radě a faře, což se projevovalo na hospodářském zajištění chodu ško-

ly a zejména na vzhledu a vybavení školní budovy v určité době. Část věnovaná vnitřní organizaci školy pojednává o osobách, které zabezpečovaly vlastní vyučovací proces, jako byli např. rektori, bakaláři, varhaníci apod. Snaží se na základě pramenů ukázat jejich sociální postavení, podobně jako v třetí části u žáků, kde se sledují vedle sociální otázky, ze které vlastně vycházelo i dělení žáků, také jejich studentské cesty a studium na Karlově univerzitě i na jiných tehdejších (hlavně vysokých) školách, případně i další osudy žáků.

Autor dospěl k závěru, že se v životě plzeňské školy plně projevoval hospodářský, politický a náboženský život města, tak jak se během vymezené doby vyvíjel. Škola byla významným kulturním centrem a vedle latiny a klasického vzdělání umožnila svým žákům poznání národních jazyků (tedy češtiny a němčiny). Dobrá organizace školství v Plzni umožnila přežít tomuto druhu školy, který byl úzce spojen s pražskou univerzitou, až do poloviny 18. století, kdy byla vlastně většina dřívějších městských škol na středním stupni školního vzdělání vytlačena pružnějším typem školy, jímž bylo od 2. poloviny 16. století gymnázium.

Celé pojednání uzavírá příloha Plzeňští studenti na zahraničních univerzitách v 15. - 17. století, obsáhlý seznam literatury a obrazová příloha, která ukazuje prameny, z nichž autor při zpracování tématiky vycházel. Jedná se především o literární díla, která vyšla z působení školy. Obsah studie je na závěr stručně shrnut v latinském argumentu.

Josef Hejnic ve své studii dovedně využil nejen literatury, ale především pramenů, a to jak edic, tak i archivního materiálu. Pracoval např. s farářskými relacemi z let 1676/7 a 1700/1 a s duchovními přiznávacími tabellami z roku 1713. Tyto druhy pramenů jsou zatím užívány menším počtem autorů, i když na ně ve své práci upozornil V. Ryneš (Málo využitý pramen vlastivědného poznání (farářské relace z let 1676/7 a 1700/1), Acta regionalia, 1965, s.106-113). Přestože autor neprovádí hlubší srovnání se školami z jiných měst, jímž řadí Plzeň po bok (Praha, Kutná Hora, Hradec Králové a Žatec), do-

cháží, a to hlavně pro dosud málo zpracované 18. století, k podobným závěrům, jaké vyslovili někteří autoři v nedávné době, např. J. Hanzal (Nižší školy v Čechách v 17. a v 18. století, Muzejní a vlastivědná práce X., 1972, č. 3-4, 158 s.) pro Kutnou Horu, kde vedle jezuitské koleje existovala také městská škola. Autor v sobě nezapře klasického filologa, což se projevilo i vkládáním latinských textů pramenů do práce. Práce dokazuje, že ve starším období dějin našeho školství stále existují místa, ke kterým je nutno se znovu vracet, přehodnocovat starší, mnohdy ještě nemarxistické závěry na základě souvislého výzkumu pramenů. V tom tkví především význam práce pro historii.

Z hlediska klasické filologie spočívá význam studie v tom, že vhodně navázala na nedávno vydané kolektivní dílo *Antika a česká kultura* (Praha 1978), kde pro šíři zpracovaného problému nemohlo být věnováno více místa sledování výuky latiny. Hejnicova studie splatila tak částečně za naši klasickou filologii i tento dluh.

Václav B a r t ů š e k

ZPRÁVA O ČINNOSTI JKF ZA ROK 1979

Valné shromáždění se konalo 22. února 1979. Výbor pracoval i nadále pod vedením svého předsedy prof.dr.Karla Janáčka a zabýval se především náplní přednášek, stavem členstva a financí a publikační činností, jež je stále spojena s obtížemi.

Schůze výboru se konaly mimořádně jen dvakrát, a to 22.2. a 25.10.1979, protože v místnostech Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská ČSAV v Lazarské ulici probíhala rozsáhlá rekonstrukce. Počet členů JKF činil ke dni 31.12.1979 347, z toho 249 v Praze a 98 v Brně.

Hlavní náplní práce byla stejně jako v uplynulých letech činnost přednášková. Pražské ústředí uspořádalo 6 přednášek, z nichž se největšímu zájmu těšil výklad dr.R.Dostálové o cestě po Řecku.

Brněnská pobočka pracovala pod vedením svého předsedy doc. dr.O.Pelikána. Pokračovala ve spolupráci s Krajským pedagogickým ústavem a s gymnáziem v Králově Poli, kde je rozšířené vyučování latině, uspořádala celkem 5 přednášek, vždy hojně navštívených.

Odborná skupina brněnské pobočky se sídlem v Olomouci, vedená dr.S.Sedláčkem, uspořádala celkem 5 přednášek, spolupracovala s Krajským pedagogickým ústavem a s Kabinetem ochrany historického jádra Olomouce.

Odborná skupina pro medievalistiku, vedená dr.Pavlem Spunarem, uspořádala deset přednáškových večerů, spojených s diskusí, dvě specializovaná setkání table-ronde a turistický výlet na Karlštejn, spojený s prohlídkou nové karlovské expozice. Přednášky se soustřeďovaly zejména k historickým námětům, ale uplatnily se i některé specializované obory, jako např. muzikologie. Potěšitelným zjevem byl stoupající zájem mladší generace. Večery byly dobře navštíveny a také mezi přednášejícími se výrazně

uplatnili mladší badatelé. Zahájení XX. ročníku společných zasedání vzpomněla skupina slavnostní přednáškou dr.J.Kejře.

Zasedání table-ronde se soustředila k tématickým problémům historiografie a k interpretaci některých středověkých pramenů (Kristiánova legenda). Výletu se zúčastnilo více než 80 členů a pozvaných hostů. V následujícím roce bude skupina dále pokračovat ve svých vyzkoušených formách práce.

Přednášky v medievalistické skupině: J.Lehár, Stockholmská legenda o sv.Kateřině jako rozmezí staré literatury české (30.1. 1979); M.Svatoš, Hospodářské a sociální zázemí pražské univerzity za Karla IV. (13.února 1979); K.Beránek, K otázce nejstarší matriky Karlovy univerzity (13.března 1979); J.Fojtíková, Hudební doklady Husova kultu z 15.století (10.dubna 1979); A.Hejna, Příspěvek archeologie k dějinám osídlení severovýchodních Čech (15.května 1979); V.Hrochová, Křížové výpravy ve světle kronik (12.června 1979); J.Kolár, Gurevičovy "Kategorie středověké kultury" a česká historiografie (table-ronde, 21.června 1979); K.Stejskal, Antika a bible v českém středověku (2.října 1979); P.Čornej, Bitva u Malešova ve světle písemných pramenů (30.října 1979); J.Kejř, Zamyšlení nad naší medievalistikou (k 20.výročí založení odborné skupiny pro medievalistiku JKF, 13.listopadu 1979); D.Třeštík, Diskuse o Kristiánově legendě (table-ronde, 20.listopadu 1979); N.Rejchrtová, Vztah k dětem v době husitské (11.prosince 1979).

Školská skupina spolupracovala pod vedením prof.E.Svobodové s Kabinetem románských jazyků (od října 1979 reorganizovaným pod názvem Kabinet cizích jazyků) Pedagogického ústavu hl.m.Prahy, v němž za vedení dr.J.Talšlové pokračoval v r.1979 cyklus přednášek Tradice antiky v evropském a českém umění. Přednášel dr.J.Bouzek: Antické tradice v moderním umění (3.část cyklu, 23.1.) a Nové objevy v archeologii Středomoří (27.2.). V rámci tohoto cyklu navštívili profesoři latiny společně muzeum (24.4.), kde jim dr.Bouzek podal odborný výklad. V květnu (15.5.) se konala společná hospitace s rozbohem v hodině latiny ve 3.ročníku gymnázia v Praze 6, Arabská 14, kde podle nové učebnice latiny

vyučovala prof.Lenka Dvořáková. Nový školní rok byl zahájen Úvodní instruktáží (25.9.), na níž byl sestaven plán práce pro r.1980. O svých dojmech z cesty do Řecka (Řecko očima latinářů) promluvily (23.10.) prof.H.Bouzková a prof.V.Jonáková.

Redaktorem Zpráv JKF byl prof.dr.Ladislav Varol, redakčním tajemníkem dr.J.Bažant, jemuž pomáhal prom.fil.J.Šmatlák. V r.1979 vyšel a předplatitelům a členům byl rozeslán ročník 20, 1978 číslo 3 a Bibliografie řeckých a latinských studií v ČSSR za léta 1976-1977, která vyšla jako 4.číslo ZJKF 21, 1979.

Bibliografická komise pracovala pod vedením dr.L.Vidmana. Jako 4.číslo Zpráv JKF 21,1979 byla publikována Bibliografie řeckých a latinských studií v ČSSR za léta 1976-1977, sestavená dr.E.Stehlíkovou, prom.fil.Z.Vaněčkovou a dr.L.Vidmanem.

Činnost knihovny JKF (prom.fil.J.Šmatlák) záleží především ve výpůjční službě čtenářům, členům JKF, ve výjimečných případech i nečlenům. Knihovna nemohla být v r.1979 soustavně doplňována publikacemi čs. produkce z oboru pro nedostatek finančních prostředků. Výměna se zahraničními institucemi probíhala jako v jiných letech. Knihovna měla ke dni 31.12.1979 26.891 inventárních čísel v celkové hodnotě 161.356,62 Kčs. Část knihovny JKF, původně uložená v prostorách KŘŘL, byla v říjnu 1979 přesunuta do nově získaných místností v Praze 2, Mánesově ul.č.82. Zde byly uloženy signatury A a B. Pro nutnost revize knihovny byla na dobu půl roku omezena výpůjční služba knihovny.

Slovenská jednota klasičtých filolůgův je samostatnou společností, ale její předseda, prof.dr.M.Okál, je 1.místopředsedou Jednoty klasičtých filolůgů při ČSAV. Slovenská JKF tiskne také ve Zprávách JKF své příspěvky a zprávy, odebírá je pro své členy a přispívá na ně i finančně.

Jednota klasičtých filolůgův je členem FIEC (Fédération Internationale des Associations d'Etudes Classiques). Stálým zástupce Jednoty klasičtých filolůgův ve FIEC je prof.dr.P.Oliva; v r.1979 zastupoval Jednotu na kongresu FIEC v Budapešti.

Ladislav V i d m a n

ZPRÁVA O HOSPODAŘENÍ JKF ZA ROK 1979

Příjmy:

Počáteční hotovost k 1.1.1979	Kčs	4.489,44
Členské příspěvky a zápisné	Kčs	6.350,--
Prodej publikací (Zprávy JKF)	Kčs	7.820,--
Ostatní příjmy (prodej ze skladu)	Kčs	556,--
Dotace ČSAV	Kčs	39.200,--
Příjmy celkem Kčs		58.415,44
=====		

Výdaje:

Mzdový fond	Kčs	29.410,--
Odměny za práce	Kčs	2.452,60
Cestovní výdaje	Kčs	1.534,--
Materiálové výdaje	Kčs	812,20
Práce a služby	Kčs	2.230,90
Finanční náklady	Kčs	3.171,40
Tisk Zpráv JKF	Kčs	14.246,--
Výdaje celkem Kčs		53.857,10
=====		

Zůstatek k 31.12.1979	Kčs	8.922,60
z toho: na běžném účtu u St.spořitelny ...	Kčs	8.470,66
v pokladně	Kčs	165,94
záloha Brno	Kčs	286,--

Základní prostředky

Inventář: základní prostředky, drobné a krátkodobé předměty	Kčs	53.602,53
Materiálové zásoby: sklad učebnic a ZJKF	Kčs	87.983,30
Knihovna (vč. Brna)	Kčs	161.356,62
Základní prostředky Kčs		302.942,45
=====		

Jmění k 31.12.1979

Peněžní prostředky v Praze	Kčs	8.636,60
Peněžní prostředky v Brně	Kčs	286,--
Základní prostředky	Kčs	302.942,45
Jmění celkem Kčs		311.865,05
=====		

Bohumila M o u c h o v á

DODATEK KE ZPRÁVĚ O HOSPODAŘENÍ JKF ZA ROK 1979

Jednota klasických filologů mohla plnit v r.1979 své plánované úkoly díky dotaci ČSAV (39.200,-- Kčs) a díky zdrojům jejích příjmů, tj. členským příspěvkům, prodeji publikací a učebnic. Vlastní příjmy JKF byly proti plánovaným vyšší o 2.926,-- Kčs, přesto v pražském ústředí dluží 27 členů 900,-- Kčs (z celkového počtu 249 řádných členů), v brněnské pobožce dluží 15 členů 650,-- Kčs (z celkového počtu 98 členů). Podle platných stanov vědeckých společností při ČSAV je třeba vyvodit důsledky vyplývající z neplacení členských příspěvků u těch členů JKF, kteří jsou dlužní za dva roky. V příštím roce bude opět nutno upomínat placení členských příspěvků 6x do roka, jako tomu bylo v letech minulých.

Hodnota celkového jmění JKF se v porovnání s rokem 1978 snížila o 34.810,70 Kčs. Z majetku JKF byla vyřazena a odepsána část cvičebnic vydaných bývalou Jednotou českých filologů.

Ke dni 31.12.1979 byla provedena revize inventury majetku umístěného v Opletalově ul.č.57, v knihovně JKF. Revizi obstarala hospodářka dr.B.Moučková.

Spolupráce s brněnskou pobožkou byla i v tomto roce velmi dobrá. Hospodářskou a finanční agendu vedl náležitě dr.Karel Čupr, účetní doklady pobožky jsou uloženy v hospodářské a finanční agendě pražského ústředí. Úspěšná byla i spolupráce se Slovenskou jednotou klasických filologů v Bratislavě. Obě společnosti se vzájemně informovaly o svých akcích, členové slovenské společnosti měli možnost přednášet v JKF a publikovat ve Zprávách JKF, na jejichž vydání se slovenská společnost podílí i finančně.

Spolupráce s ekonomickými orgány ČSAV, zejména se s.Bažantem, byla velmi dobrá. Výbor JKF mu vyslovuje svůj dík za to, že se u něj v tomto roce setkával vždy s pochopením pro svou činnost.

Bohumila M o u č o v á

REVIZNÍ ZPRÁVA O ČINNOSTI JKF ZA R. 1979

Revize hospodaření, inventáře a činnosti JKF za rok 1979 byla provedena dne 28. ledna 1980 revizorkami dr.R.Dostálovou a dr.D.Řezníčkovou. Revizi byla přítomna zaměstnankyně JKF I.Lukešová.

Revizorky zkontrolovaly účetní doklady za r.1979, pokladní knihu i deník a shledaly, že účetní evidence je vedena řádně a že JKF hospodárně a účelně nakládá se svými finančními prostředky podle schváleného rozpočtu. JKF mohla plnit i v roce 1979 své plánované úkoly díky dotaci ČSAV, poněvadž zdroje příjmů byly tytéž jako v letech předcházejících.

Spolupráce s finančními orgány, hlavně se s.Bažantem, byla velmi dobrá. Výbor JKF mu vyslovuje svůj dík za to, že se u něho vždy setkával s pochopením pro své finanční problémy.

Revizorky konstatují, že vědecká společnost Jednota klasických filologů úspěšně plnila své poslání v našem vědeckém i kulturním životě.

Růžena Dostálová - Dana Řezníčková

SPRÁVA O ČINNOSTI

SLOVENSKEJ JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLÓGOV PRI SAV ZA ROK 1979

Najvýznamnejšou udalosťou v činnosti Slovenskej jednoty klasickej filológie pri SAV bolo konanie Valného zhromaždenia spoločnosti. Valné zhromaždenie sa uskutočnilo dňa 4. mája 1979 a zúčastnilo sa na ňom 33 členov. Správa výboru, ktorú predniesla podpredsedníčka SJKF V. Bunčáková, hodnotila jednak činnosť za prvých desať rokov existencie SJKF, jednak prácu výboru a výsledky činnosti za posledné volebné obdobie. S kritikou sa stretla absencia prof. M. Okála ako predsedu, ktorý sa po odchode do dôchodku nezúčastňoval na práci SJKF, avšak vysoko sa hodnotili jeho zásluhy o vznik Jednoty a činnosť v prvom desaťročí od založenia, ako aj jeho podiel na realizácii celého radu prednášok. Za túto činnosť Valné zhromaždenie rozhodlo poslať mu ďakovný list. V diskusii odzneli kritické pripomienky k práci celého výboru; Valné zhromaždenie poverilo nový výbor, aby sa podobných nedostatkov vyvaroval. Z diskusie vzišli aj konkrétne návrhy na zlepšenie činnosti, ktoré boli zahrnuté medzi uznesenia Valného zhromaždenia. Valné zhromaždenie SJKF zvolilo na ďalšie obdobie nový výbor. Z jedenástich kandidátov dostali väčšinu hlasov a boli do sedemčlenného výboru zvolení: PhDr. Viera Bunčáková, CSc. (predseda), PhDr. Etela Šimovičová, CSc. (podpredseda), PhDr. Daniel Škoviera (vedecký tajomník), JUDr. Peter Blaho, CSc. (hospodár), PhDr. Peter Kuklica, CSc., PhDr. Tatiana Kusá a PhDr. Tatiana Pišútová (členovia výboru). Za členov revíznej komisie boli zvolení PhDr. Klára Buzássyová, CSc. (predseda RK) a Alexandra Mallá.

Práca výboru SJKF sa v r. 1979 oproti minulosti podstatne zintenzívnila, čo súvisí jednak s prípravou Valného zhromaždenia SJKF, jednak s riešením nových úloh v okruhu pôsobnosti SJKF, ktoré si výbor vytýčil. V r. 1979 sa uskutočnilo dovedna 7 výbo-rových schôdzí (20.3., 13.4., 17.4., 3.5., 23.5., 1.11., 19.12.). Roku 1979 sa uskutočnila revízia činnosti SJKF za roky 1976-79, v ktorej ústredné kontrolné orgány SAV hodnotili prácu Jednoty.

Vážnejšie nedostatky sa nezistili. Výbor SJKF bude riešiť kritické pripomienky revíznej komisie SAV (napr. čerpanie rozpočtu, platenie členských príspevkov ap.).

Za rok 1979 odznali na pôde SJKF 4 prenášky pre verejnosť (pozri zoznam), ktoré si vypočulo dovedna 135 účastníkov, z toho 63 členov SJKF.

K 31.12.1979 mala SJKF pri SAV 85 členov. V roku 1979 sme prijali 4 nových členov, 1 členka požiadala o vyňatie z evidencie. Pretrvávajúcim problémom bola disciplína v platení členských príspevkov. Na niektorých podujatiach sme ráтали tiež s vyššou aktivitou našich členov. Potešiteľné je, že sa do práce v SJKF zapojili aj mladší členovia.

Propagácia podujatí SJKF bola v uplynulom roku na dobrej úrovni. Plagáty pre budovu FFUK na Gondovej ul. a UK na Šafaričkovom nám. zhotovoval P.Kuklica, oznamy vo Večerníku zabezpečovala T.Kusá, ktorá tiež pripravila pre Večerník interview s vedeckým tajomníkom D.Škovierom. Toto interview malo priblížiť širšej verejnosti prácu Jednoty a popularizovať jej činnosť.

SJKF pri SAV nevydáva vlastný časopis, ale participuje na vychádzaní Zpráv Jednoty klasických filológů, ktoré vydáva JKF v Prahe. Zatiaľ sa nepodarilo podstatne oživiť prispievanie do Zpráv; r.1979 v nich vyšiel iba príspevok P.Blahu, Súčasný stav a ciele právnej romanistiky v Československu (r.1978, č.1-2).

Pokiaľ ide o spoluprácu s inými inštitúciami, nepatril uplynulý rok v porovnaní s minulosťou medzi najúspešnejšie. Po odchode I. Nemca do dôchodku sa kontakty s Krajským pedagogickým ústavom v Bratislave prerušili, no v dobrej tradícii stretnutí s latinčinármi zo stredných škôl chceme pokračovať; riešením tejto úlohy je poverený jeden člen výboru. Takisto sa vyvíja úsilie o nadviazanie kontaktov so Socialistickou akadémiou Slovenska. Členovia výboru SJKF úzko spolupracovali s Právnohistorickou sekciou Slovenskej historickej spoločnosti a katedrami vied o antike na vysokých školách ČSSR.

Zahraničné styky SJKF ako inštitúcia nezaznamenala ani r. 1979. Na VII. kongrese Medzinárodného združenia spoločností

pre klasické štúdiá (Fédération Internationale des Associations d'Études Classiques), ktorý sa konal v Budapešti 3.-8.septembra 1979 sa z členov SJKF zúčastnila dr.E.Šimovičová.

Positívne hodnotíme spoluprácu s Organizačným strediskom vedeckých spoločností pri SAV. Funkcionári SJKF sa riadne zúčastňovali na aktívoch, usporadúvaných Komisiou pre organizáciu vedeckých spoločností pri SAV, a ich výsledky aplikovali na prácu v SJKF. Spolupráca s JKF v Prahe sa obmedzovala na členstvo predsedu predchádzajúceho výboru SJKF vo výbore JKF v Prahe, na informácie o uskutočňovaných prednáškach, príp. iných podujatiach a na hostovanie českých prednášateľov v Bratislave. V záujme skvalitnenia našej činnosti ohce výbor SJKF túto spoluprácu ešte zintenzívniť a prehĺbiť.

Daniel Š k o v i e r a

PREDNÁŠKY SJKF V R. 1979

Expedícia Egeis 1978 - plachetnicou z Istanbulu do Atén

Prednášateľ: prof.dr.Antonín Bartoněk,DrSc.

Dňa: 10.4.1979

V lete r. 1978 uskutočnila skupina pracovníkov z rozličných vedeckých odborov vrátane pracovníkov z oblasti vied o antickom staroveku expedíciu na ostrovy Egejského mora a do niektorých oblastí pri jeho pobreží. Prednášateľ informoval o plavbe lode Alea II, ktorej bol účastníkom. Jej trasa viedla pozdĺž západného maloazijského pobrežia na ostrov Rodos a odtiaľ do Atén. Za 6 týždňov, strávených v Egeide, navštívili účastníci výpravy celý rad archeologicky dôležitých lokalít (Troja, Pergamon, Samos, Kós, Kameiros a Lindos na Rode, Théra ai.) a študovali materiál v miestnych múzeách. Všetky fázy výpravy dokumentovali pri prednáške diapozitívy (dovedna viac ako 150 snímok).

Náboženské predstavy v Panónii v 1. - 3. st. nášho letopočtu

Prednášateľ: Helena Szászová,CSc.

Dňa: 22.5.1979

V úvode svojho pokusu vykresliť v hlavných črtách vývin

náboženských predstáv v Panónii v období princípátu konštatovala prednášateľka, aký je stav súčasného bádania a do akej miery výsledky závisia na špecifike dochovaných prameňov a archeologického materiálu. Východiskom pre vlastnú analýzu bola charakteristika hospodárskych, spoločenských a politických pomerov v tejto oblasti rímskeho impéria v jednotlivých historických etapách. Prednášateľka rozčlenila vývin náboženského života provincie do troch období (1. od zriadenia provincie po markomanské vojny; 2. za markomanských vojen a Severovcov; 3. fáza vojenskej anarchie), no upozornila na kontinuitnosť vývinu, takže prísne ohraňovanie etáp nie je únosné. Rozoberala postavenie rímskych klasických kultov, lokálnych kultov, egyptských božstiev, maloázijských a sýrskych kultov a napokon aj kresťanstva, poukazujúc na faktory, ktoré upevňovali pozíciu toho-ktorého kultu.

Théra - nová kapitola v dejinách egejskej archeológie

Prednášateľ: Anna Murínová

Dňa: 14.11.1979

Prednáška sprístupnila objavy gréckeho archeológa Spyridona Marinata, ktorý v rokoch 1967 - 74 odkryl v južnej časti kykladského ostrova Théra časť predhistorického mesta, ktoré okolo r. 1500 pred n. l. prikryl výbuch vulkánu hrubou vrstvou pemzy a sopečného popola. Zo zachovaných a rekonštruovaných pamiatok sa osobitná pozornosť venovala Boxujúcim deťom, Antilopám, Jarnej freske, Miniatúrnej freske, Zberačkám šafranu, ktoré vyvolávajú dojem prirodzenej živosti pohybov v trojrozmernom priestore a prezrádzajú dobrú znalosť anatómie a psychológie človeka resp. zvierata. Prednášateľka vyzdvihla svojské prvky thérského umenia, najmä naturalizmus, žánrovú atmosféru, isté anticipovanie perspektívy, a konštatovala, že novým objavom na tomto ostrove patrí osobitná kapitola v dejinách vývoja starovekého umenia. Pôsobivosť prednášky umocnila nielen skutočnosť, že prednášateľka pozná Théru z autopsie, ale aj množstvo diapozitívov a iného obrazového materiálu.

V úvodnej časti problémovo stavanej prednášky konštatoval dr. Palkovič terajší stav a pokusy klasických filológov i slovakistov o úpravy. Charakterizoval celý rad rozličných, často protichodných činiteľov, ktoré v tejto súvislosti zohrávajú úlohu: tendenciu slovenčiny zapisovať vlastné mená pôvodným pravopisom, no súčasne slovakizačné tradície pri menách antických, vplyv českej tradície a prekladov cez iné jazyky (románske, germánske), rozširovanie sféry používania antických mien a zužovanie počtu znalcov klasických jazykov, demokratizáciu kultúry a pedagogické ciele atď. Potom sa zaoberal špecifickými otázkami transkripcie a flexie (prepis th, rh, í, latinského c, t, ae, oe, qu, i/j, geminát; substantívne kmene). Prednáška se stretla so živým ohlasom a vyvolala bohatú diskusiu, z ktorej vyplynuli aj konkrétne závery.

Zostavil Daniel Škoviera

ZPRÁVY JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ

Vydává pro členy JKF z pověření výboru JKF prof.dr.L.Varcl.

Redakční tajemníci: dr.J.Bažant a J.Šmatlák.

Adresa redakce: 120 00 Praha 2-N.Město,

Lazarská ul.8.

Tiskne "Stráž", tiskařské závody n.p.Plzeň, provoz 8, Sokolov.

Uzávěrka čísla byla 30.4.1980.